

Галина Гаврилович

ПЕРЕКРЕСТЯ
(новели, бувальщини,
життєві історії)

Рівне - 2009

УДК 821.161.2
ББК 84(4Укр)6
Г 124

Авторка щиро вдячна за допомогу у виданні книги своїй сім'ї, колективу редакції газети "Полісся" і особисто її головному редактору Тамарі Алексіюк, директору Рівненської дирекції "Райффайзен банк Аваль" Ярославу Висоцькому, Рівненському міському об'єднанню громадян "Земляцтво" Зарічненського району і особисто Анатолію Кирилюку, завідувачці навчально-методичним центром відділу освіти Зарічненської РДА Світлані Сарич, а також добрим і вірним друзям Олені Полохович, Галині Субнович, Тетяні Музичко.

Гаврилович Г.

Г 124 Перехрестя. Новели, бувальщини, життєві історії \ Г.Гаврилович. – Рівне: Волинські обереги, 2009. – 96 с.

ISBN 978-966-416-168-5.

Рано чи пізно різні земні шляхи сходяться на перехресті. Отак і на долю кожного випадає щастя та біда, радість і журба. Чи й не кожному доводиться не тільки захмеліти від чар кохання, а й скуштувати гіркоти зради, звідати трунку розчарування.

Таке воно людське життя і така тематика творів, що увійшли до нової збірки авторки.

УДК 821.161.2
ББК 84(4Укр)6

ISBN 978-966-416-168-5

© Гаврилович Галина, 2009
© «Волинські обереги», 2009

До читача

Життя суєтне. Все в ньому наспіх, все похапцем. Уже не раниць голос зозулі, не чарує надвечірня тиша, не хвилюють чийсь печалі й радощі. Бо ж власний час тікає, мов пісок крізь пальці. Не вловити, не зупинити. Отак біжать по світу наші шляхи-дороги, сплітаючись вряди-годи в перехрестя. Отам і зустрічаємо одне одного. Отам і озираємось, роздумуємо: куди ж бо далі? Буває, часом запитуємо поради у подорожнього. Буває, сповідуємось малознайомим і геть незнайомим людям. Бо є щось у долі кожного таке, що нести самому не під силу, і з ближнім тягар отой розділити сором. Боїмося осуду за власну слабодухість, нерішучість і навіть бентежний прояв любові. А чи варто картати себе за святі почуття? Чи варто тримати в серці злобу та ненависть за те, що відбуло? Чи варто без надії сподіватись або ж плинути за течією, всупереч серцю, прагненням, мріям? Скільки отих запитань, скільки перехресть у нашому житті...

Тож хай кожна зустріч у ньому додасть нам мудрості, розважливості, оселить у серці надію на щасливе майбуття.

Галина Гаврилович

Ча Пцтер

Цілісінький день Уляна пакувала торби з провізією. Носила з погрібця слоїки з свинячими реберцями, тушонкою, маринованими грибками. Не поскупилася на сало. Відтяла від щойно знятого з горища богучка більший кусень, наладнувала повен кошик яєць, насипала мішечок картоплі. А наостанок принесла до хати літрик пахучого меду. Все оте Карпо акуратно складував у багажник відремонтованого на днях авто. На порозі зі своїми торбами стали Петро з Василем. Уся компанія в зборі. За годину на Пітер рушатимуть. Світ не близький, дорога труденька. Уляна всучила до рук благовірного чималий термос з гарячою кавою. Сама віднесла до машини пакетик з рум'яними ватрушками.

– Десь перекусите, – кивнула вбік чоловіків. Прожогом метнулась до хати і звідтіля за мить несла черговий пакет.

– Ось тут шкарпетки, білизна, постіль. – Карпо неквапом відніс речі до своєї «четвірки».

– Все чи ще щось забула? – блимнув карими очиськами до дружини.

– Все-все. Я по списку звіряла, – запевнила чоловіка Уляна і раптом стукнула себе кулаком у тім'я.

– От, дурепа! Набір для бриття забула.

– Безголова! – констатував Карпо. – Неси мерщій, ще маємо до кума заїхати.

Уляна знову вітром понеслась до хати. За секунду уже клала на сидіння акуратний пакуночок.

– Ну, куди ти його тулиш, чи клепки не вистачає? – Карпо відчинив багажник. – Давай сюди!

– Мостіться, хлопці, – кивнув напарникам. – Степан чекає.

Крекчучи, хлопці всідались в автомобіль. Карпо полишав останні настанови для Уляни.

– Кузі холодної води не давай. Дивись, щоб на ніч трава завжди була. Біля хати не прив'язуй. Не полінуйся з

ранку на луг вивести. Через днів три жуки потрібно покропити. За канавою можна буде вже й скосити. Як погода пошикує – копиць три добрих нагребеться. На вишки закидати не треба, у сінник влізе. Ну, все. За малим дивись, щоб ночами не вештався. – Цмокнув дружину в щоку. – Заїдемо, пришлю повідомлення. – Включив двигун. Побурчав хвилину -другу. Уляна, схрестивши руки на грудях, побожно дивилась на чоловіка. Карпо кинув на неї поглядом.

– Не кисни. І грошей не тринькай, зараз знову дурниць нахапаєш і по кутках позакидаєш.

– І коли таке було? – скривилась жінка.

– Голова за дві курячих. Варення звариш чорничного. Щоб, як джем було. – Натиснув на газ. І вже на ходу прикрикнув до бідолашної Уляни:

– Не забудь горілки вигнати, – рвонув з подвір'я так, що тільки курява знялась стовпом.

– Ну, слава Богу, поїхали! – полегшено зітхнула Уляна і подалась кормити поросят, що голосно кувікали в хлівчику.

Місяць навиліт, мов учаділа, вона носилась з хати на поле, з поля на луг, з лугу до лісу. Доглядала, кропила, косила, гребла, звозила, варила, консервувала, пасла чергу, спотикалася за ягодами, возила до млина. Ще з досвітку була на ногах, а лягала вже опівночі. Не чула ні рук, ні ніг. Передих був, як задощило. А далі знову – плакала над затопленими огірками, пересушувала вчорніле сіно, оберемками витягала з буряків лапату кострицю, третій раз надавалась кропити клятого жука на картоплі. Нарешті полегшено зітхнула.

– Завтра Карпо приїздить!

Приїхав в обід. Машину – в подвір'я, сумки – під поріг, сам – до корчми. Вже далеко за північ з сусідкою повантажили бідолаху на підводу і привезли з села додому. Зранку сказав, що до кума треба. Сів в авто і до вечора, аж допоки той кум уже сам за кермом не притарабанив Карпа додому. Так було і другого, і третього дня, і наступного тижня.

А що? Чоловік з Пітера приїхав. Гуляє, має право. Перед святою недількою передихнув два дні і ще на один тиждень затягнувся. Під кінець місяця Уляна почала молитися:

– Хоча б той хазяїн передзвонив.

Діждалася. У суботу, протерши заспані очі, Карпо промовив до дружини:

– Попери, що маєш. Завтра їхати.

Недільного дня Уляна знову ладнувала торби. Зносила з погрібця слоїки, кошики. Виймала з печі гарячі піріжки. Посилала сина до крамниці за одноразовими станками для бриття. Карпо, загинаючи пальці, перераховував нагальні справи.

– В першу чергу овес будеш молотити той, що біля лісу. Картоплю рано не починай копати. А то навесні прийдеться вивертати з льоха. Кузю без потреби не запрягай. Заїздила на шкапу. Сказано, баба! Ріпу не забудь посапати, бо не буде чого й збирати. Малога в болото за журавлиною не смикай. Зі своїми бронхами знов буде бухикати. Ягоди відразу не продавай, як ти вмієш. Осінню ціна підніметься. В погребі засіки почистити не забудь. Бо так і будеш картоплю туди зсипати. Солому в стіжечок за хлівом складатимеш. Гній мусово вивезти. Добре було б зразу й заорати.

До двору вже крокували Петро з Василем, кум Степан.

– Мостіться, хлопці, – кивнув Карпо напарникам. – Не кисни, – сердито блимнув очима до Уляни. І, сідаючи в автомобіль, звично наказав: – Горілку не забудь вигнати. – Натиснув на газ. Машина рвонула з місця. Стовпом стала курява. Дорога знову пролягла на Пітер.

Біс у ребро

Недарма кажуть: «Сивина в голову – біс у ребро». Ой, недарма! Микитівна це на своїй шкурі відчула. Майже піввіку в парі прожили зі своїм Петром Марковичем. І на тобі – така придибенція трапилась. Свій 70-літній ювілей не дома чоловік святкував, не в колі дітей та онуків, родини коханої – подався в бар, до міста. Та ж і не сам. Божечко, перед людьми який сором. Де ж таке видано, щоби у такі роки, при живій дружині, коханку завести. Та ще й таку молоду. Еге ж, тій клятій Зосьці лише 52. На цілих 15 літ молодша від Микитівни. Тепер хоч на вулицю не потикайся. А йому, блудливому котярі, хоч би що. Волосся пофарбував, щоб сивини не видно було. Груди колесом, джинси блакитні, як у хлопчика сімнадцятирічного, ще й торбу на плече очепить шкіряну і під вечір уперед – на побачення. Зоська теж добряча хвойда. І не стидається. Чи тобі, бабо, вдівців або розлучених в окрузі мало, що на чужий шматок така ласа?

Микитівна від тих думок мало з розуму не сходила. Це треба таку оказію на старості літ терпіти! У внука весною весілля було. Так дід ледве перше застілля відбув. Після танців його тільки й бачили, подався до своєї Зоськи. Уже коровай починали ділити, як розчервонілий до столу придибав. Що вже йому діти додавали і онуки соромили – як з гуски вода.

Донька Катерина питання геть руба поставила:

– Як тобі так до душі ота Зоська – розлучайся з матір'ю та й перебирайся до її двору.

– Еге ж! Вік добро наживав, а тепер, що – все полишити і на чужі хліби рота розкрити?

– То, може, матір з хати будеш гонити? – не вгавала Катря.

– Ніхто твою матір не чіпає, – розлютився Петро Маркович. – Вона тут повноправна господиня. Не мало літ зі шкури п'ялась, щоб все оте мати. Я її не чіпаю, а ви мене не зачіпайте.

Візьми та й поговори з ним. А оце недавно знову коника викинув. До дня ангела отій своїй Зосьці отакенний золотий ланцюжок викупив. Усю пенсію до копійчки потратив. І не пошкодував. Микитівни від того аж у грудях заболіло. Три дні голосила. А як побачила, що в квітничку найзавиднішого трояндового куща не стало – мало не гепнулася на землю. Це ж треба! Її троянди коханці подарував. Такої наруги Микитівна вже стерпіти не могла. Миттю сполола всі квіти на грядці і люта-прелюта помчала до Зосиного двору.

Влетіла в хату, голуб'ята якраз кавою частувались, жбурнула отой оберемок квітів до ніг суперниці:

– На, вдався, як тобі мало того, що чоловіка принадила, грошима його заволоділа – то ще й лапи на мої квіти поклала. Все, тепер уже носити букетиків не буде. Закінчились, – і, схлипуючи, подалась додому.

Село два дні потішалось над розплатою Микитівни, але й Петро Маркович на цих два дні присмирнів. Вечорами не відходив від телевізора, перечитував пресу. Час від часу брязкав дверцятами холодильника, витягуючи звідти то шматочок ковбаси, то філе оселедчика, то жовтеньке кружальце лимончика. А третього дня, як і не сидів. Уже біг, збиваючись з ніг (і не скажеш, що діду сімдесят літ), до обійстя Зоськи. В руках пакетик, набитий всілякими фруктами та соками, в кишені – здорова плитка шоколаду. Заслабла Зося Никонівна, мігрень у бідолашної. Вітаміни будуть якраз впору. Сусід Купріян на вулиці перепитав:

– Куди, Марковичу?

– Ат! – махнув рукою і мчав, як молодий шалений вітер, не розбираючи дороги.

Хтось, сміючись, відказав допитливому сусідові:

– А туди, куди біс погнав.

– Який біс? – підвів здивовані очі Купріян.

– Отой самий, що на старості в ребра поре.

Глечик

Ото скільки людей на землі – стільки й імен. А добряча половина з них, якщо не більша, має ще й свої прізвиська. Буває, що на них відгукуються навіть охочіше, ніж на власне ім'я. А буває й навпаки. Ото, наприклад, дядько Степан. Не дай, Боже, злетить з ваших уст у його присутності слово – глечик. Та й не просто собі так, як назва гончарського виробу чи кухонної посудини. А Глечик з великої літери. Біжіть чимдужче і не оглядайтесь. Бо гнів у дядька страшний. Та, мабуть, потрібно вам, любий читачу, повідати про все з самісінького початку.

Трапилася ця історія десяток-другий років тому. Тоді ще Степан був парубком. І з виду показний, і на язик меткий, і на витівки всілякі вправний. А чуприну яку розкішну носив! Не раз, бувало, чиясь дівоча рука топилась у тому золотистому шовку. Аж забудеться, сердешна, про все на світі. Та мова не про те.

Приїхав якимось до села Городенець. (Так у наших краях прозивають майстрів гончарної справи з білоруського сільця Городна). Ото приїхав, крам свій привіз: горщики, глечики, макітерки, полумиски. Усе добротне, аж дзвенить. Стоїть серед вулиці зі своєю упряжжю, народ закликає: «Горшкі, бабі, горшкі!» Посходились молодіці, роздивляються посудок, язиками прицмокують: «Хвайний товар, хвайний». І чоловіки тут як тут, тютюнцем затягуються, заїжджого чоловіка про життя-буття розпитують. Святюк же, можна й відпочити. Згодом і парубоча компанія пристає до гурту.

«Але ж і ладненький глечик. По чім він, дядьку, буде?» – звертається до гончара котрась з жінок. «О, не, бабонько! Гетого не продам. По заказу зроблено», – ховає дядько полив'яного гарненького глека в сіно. Через мить інша молодіця витягає на світ Божий витвір майстра. «Продай, чоловіче, оцього глечика». «Кажу ж не продам, по заказу зроблено», – і знову ховає посудину в сіно.

Чи то жарту заради, а чи й біс поплутав, Степан, як тільки Городенець відвернувся, підморгнув парубкам, глечика під полу та й подався геть. Компанія зареготіла і собі ходу. У тій суєті інші нічого й не помітили. Торгуються далі. Аж десь тільки через півгодини майстер виявив пропажу. Обмацав гарячково все сіно, перебрав усі горщики – немає глечика. Аж зблід чоловік від такого глуму.

– Ото, – каже, – хто вкрав мій товар, потім й сам до мене з'явиться, бо скоро стане як той глечик.

Присутні стискали плечима, бо ж не надто добре розуміли, що оте все значить.

Та пройшло тижнів зо два і в Степана на голові почало сипатися волосся. Ще через трохи часу від його пишної чуприни не полишилось й сліду. Таки справді стала голова як... глечик. Ото з того часу і пішло в селі – Глечик та й Глечик. Кажуть, нібито їздив Степан кілька разів у Городну, розшукав отого майстра, прохав слізньо пробачити йому, “закучерявити назад дурну голову”. А чи справді усе саме так було, чи то вигадки людські – про те мало хто відає. А прізвисько за чоловіком і по сей день залишилося – Глечик.

Не судилося

День поволеньки котиться до надвечір'я. Втомлено поскрипують вози на дорогах, шурхотить під ногами перехожих осінні листя. Довкола витає трунок стиглих пізніх яблук.

Поспішаю тісною вуличкою чужого села. Швидше б дістатися до траси. Далеченько ще. Візьме в полон ніч і роби що хочеш. Недарма ж бо кажуть: “Чужина – не рідна мати”.

– Тп-р-ру, – чується позаду. Озираюся. Літній чолов'яга в засмальцьованому жакеті зупиняє дебелу гніду конячку.

– Сідай, чорноброва. Певне, до зупинки мандруєш – то й підвеземо.

Ноги таки добряче гудуть. Тож без вагань вмощуюсь на возі. Поряд ще один пасажир. На вигляд років 45-50. Простенька одіж, сумний погляд. Руками міцно вчепився в невеличку старомодну валізу. Тепер такі не часто побачиш. Здебільшого в ходу великі картаті сумки, поліетиленові торбинки.

– Далеко зібралась? – запитує їздовий.

– Додому, – саме собою зривається з вуст.

– То добре, що додому, – зітхає дядько. – А он чоловік їде і сам не знає куди. В усьому білому світі – ні тобі рідного порога, ні душі близької.

– Хіба ж таке буває? – кидаю погляд на свого сусіду.

– У житті, доню, і не таке буває. А Василеві й справді не позаздриш. Наглумилася доля над ним, як сама схотіла. А за що? За те, що серце добре мав, у людей вірив. Ат, – махнув рукою спересердя старий і замовк. Відтак мовчимо всі троє до самісінької зупинки.

– Ну, бувай, хлопче, – подає дядько Василеві руку.

– Почекав би до маршрутки, так баба веліла не баритися. Та он і напарниця тобі є. Не полінуйся, напиши, в яких світах отаборишся. І вам щасливо, – кидає мені їздовий і розвертає конячку.

Віє прохолодою. Уже на чатах перша зіронька. А в душі шкребеться сірий смуток. Швидше б уже та маршрутка.

– А знаєте, ще донедавна я був найщасливішою людиною на світі, – озивається тихо Василь...

З Марійкою ми зустрілись випадково. Якимось мене з трактором послали до сусіднього села на допомогу місцевим механізаторам. А там бригада поліських заробітчани. Дівчата, жіночки – торують бурякові гони. Робота тяжка, а вони, сердешні, цілісінський день спину не розгинають. В обід познайомились ближче. Марійка мені відразу до душі припала. Не язиката, скромна. Я вже хлопець немолодий був. У людях добряче розбирався. Від неї віяло таким теплом.

Згодом дізнався – удовиця вона. Сама синочка виховує. Але хіба ж то пересторога для щирих почуттів? Якось увечері запропонував їй заміжжя. Я людина одинока. Батька й зовсім не пам'ятаю, неньку кілька років тому схоронив. Хатина у мене, звісно, не палац, але дах над головою таки є. Марійка поглянула на мене. Помовчала трохи, а потім мовила:

– Добрий ти чоловік, Василю. Скажу по правді, припав мені до серця. Але не ображайся, не можу я залишитись з тобою. Їду до свого Михайлика.

– Так я ж усе розумію і дитини не цураюся. Поста-
раюсь батька замінити.

– Ні, Василю, чужина є чужина. Не повезу я нікуди сина. Вертаюсь додому, до батьків.

– А якщо я до тебе? Приймеш?

Вона подивилася мені у вічі. У них спалахнула жива іскорка.

– Якщо зважишся – приїзди.

Десь через місяць я продав свою хатину, вклонився рідним околицям – тепер мене тут ніщо не тримало, – і подався до райцентру на залізничну станцію.

За всеньке своє життя я ніколи не був таким щасливим як у ту пору. У мене жінка – про яку можна було тільки мріяти. Ніжна, любляча, людяна, а господиня яка! І з Михайликом ми швидко потоваришували. Незабаром він мене уже батьком називав. У селі теж не мав недоброчливців. Старався не осоромитись перед людьми: і на роботі вправлявся, і вдома господарював. А найбільше, що тішило – це наші подружні відносини з Марійкою. Про одне лиш жалкували: чому доля так пізно звела нас разом. Через якісь там жіночі хвороби моя дружина не могла мати більше дітей. Але я й не надто страждав через це – бо вже знав, що таке батьківство. Михайло був для мене рідним сином.

Згодом надумав я й дім свій будувати. Скільки ж то можна жити разом з батьками у старій халупі. Тіснота. Кілька років

мине, Михайлик захоче одружитись. Куди невістку приведе? Через трохи вже й новосілля справили. І повірте: ніколи я не знав ніякої втоми. Усе мені в радість було – і синове весілля, і народження внучки, і оте миле серце перше її словечко: “Діді”. Та й невістка стала мені донькою. Хіба ж не щастя?

Той десяток років промайнув, наче мить. Я тішився цим життям, кожною його хвилиною, аж до щему в серці. Ніби передчував – оце й все, те добре, що мені судилося на віку. А потім... потім прийшло нещастя. Моя Марійка раптом зойкнула серед ночі і затихла навіки. То був суцільний біль, дні й ночі, помережені мороком і чорнотою.

Кажуть, час лікує. А мені він додав ще більших страждань. Син якось враз відвернувся від мене, став зовсім-зовсім чужим. А оце недавно приходжу з роботи, а він стоїть на порозі, дивиться десь у далечінь і так тихо-тихо мовить: “Я не хочу, щоб ти залишався з нами. Ти нагадуєш мені матір”.

Василь затих. Зім’яв у руках недопалену цигарку. Не відала, що сказати йому, чим втішити. Хіба збагнеш це життя.

– Куди ж тепер? – лише й спромоглася запитати.

– Та ось на Одещині механізатори потрібні. Поїду, побачу. Певне, гірше вже не буде.

Десь удалині заблискотіли вогники запізнілої маршрутки.

– Ну ось і все, – прошепотів Василь. – Прощавай, Марійко!

Вечірня тиша обізвалася першими краплями холодного дощу.

цяталцїкка цз полцськoц прoвїнцицї

Якби раніше Світлані хто-небудь сказав, що вона стане колись заможною італійською сеньорою, буде жити в сонячному Мілані, щоденно бавитися в теплих водах власного басейну, годинами сидіти у відкидному шезлонгу, потягуючи жовтогарячий апельсиновий сік, дивитись перед себе і ні

про що не думати, – вона сказала б, що її співрозмовник, певне, з'їхав з глузду.

Який басейн? Який Мілан? Зранку – кілька уроків у школі. Після обіду – город, господарство, вічні домашні клопоти. А ввечері – постійні сварки з Колькою, котрий десь добряче таки причастився, зарюмсана Катруся знову температурить. І так щоденно. Про гарне життя можна хіба що лише мріяти або черговий раз який серіал подивитися. Мати каже, що потрібно терпіти: “Як не є, а все-таки не голодна, не боса і дах над головою є. А Колька? – Ну що з ним вдієш? Думаєш, у багатьох жінок чоловіки кращі, ніж він? А вже як надто осоружний – покинь. Теж не пропадеш. Руки-ноги є, робота не з останніх. Рік за рік – Катруся підросте. Стане трохи легше, якщо не тяжче”.

Світлана вислуховувала всю оту тираду, мовчки кивала головою і думала про те, як швидко біжить час. Отак колись озирнешся, а за плечима – півжиття. Миритися з тим не дуже хотілося – та що вдієш.

Якось із Рівного в гості приїхала тітка Женя. Родина зібралась до столу. Лише Колька після “трудів праведних” хропів солодко у маленькій спальні, яку віднедавна уподобав набагато більше, ніж їхню подружню кімнату. Погладжуючи пишне волоссячко Катрусі, тітка прямо запитала Світлану:

– Ну що, дівонько! І довго ти ще отак маєш терпіти? Хіба це чоловік? Хіба то життя для молодої жінки?

– Тітко, хоч ви не починайте, – заблагала племінниця.

– Що, тітко! Ти подивися на себе. Молода, гарна, розумна і ось так маєш нидіти? За які гріхи? Життя ж одне.

– А я думала – два, – гірко всміхнулася Світлана. – Ну розведуся з ним. І що? Буду бігати від двору до двору, шукаючи когось із господарів, щоб заорати нивку чи підвезти дров?

– А тобі тільки й світу, що у віконці? – не вгавала Женя. – Он моя сусідка недавно з Італії повернулася.

Гарненька, як ангелятко! Грошей заробила, відпочила, а вражень! Чому б тобі не поїхати?

– І що ти таке верзеш! – втрутилась мати в розмову.
– Вчителює, і на здоров'я. А поїде в ту Італію – і що, стане горшки виносити за якою-небудь німичною старою? Де ж це таке видано!

– Світланко! Не слухай нікого. Це твій шанс. Пошли свого п'яницю під три чорти. А шкода кидати, то хай тут город пореє, допомагає батькам, а ти однаково їдь.

Кольку вона не покинула. А в Італію таки зібралась їхати. Чоловік дивився на неї очима побитої собаки. Казав, що все те дарма. І тут якось живуть люди. Але Світлана вже все вирішила...

Їй пофортунило. Тітчина сусідка допомогла з оформленням документів, потім з працевлаштуванням. Комунікабельній Світлані Італія прийшлася до вподоби. 70-річна сеньйора Джулія видалася не з вередливих. До роботи їй теж не звикати. Теж саме, що й удома. Причому за дуже пристойну плату. Шкода лишень, що поряд нема Катрусі. При згадці про доньку на серці відразу починало вирувати полум'я.

– Нічого, – втішала саму себе. – Я ж про Катрусине майбутнє дбаю, – і втирала тиху сльозинку.

Через кілька місяців стару сеньйору приїхав відвідати її племінник Роберто, молодий банкір із Мілана.

Вона гадала – таке буває лише в романах... Уже не хотілося думати ні про що: ні про повернення додому, ні про гріх перелюбу. Вперше жила, як хотіла. Вперше була такою безрозсудною. Від щастя пливла земля під ногами, паморочилось у голові. А потім Світлана раптом зрозуміла, що то не просто жага відірватися. Вона кохає Роберто по-справжньому. Отоді постукав до серця неспокій. З острахом вона очікувала, коли ж тій казці прийде кінець, але, на її превеликий подив, замість розриву стосунків італієць запропонував заміжжя...

Село зустріло Світлану сірою курявою на старій розбитій дорозі, ремиганням корів, що поверталися з пасовища, новим сусідським парканом.

– Мама приїхала! – випурхнула з хати Катруся і повисла у ньеньки на шиї. Вчепилася рученятами за неї так міцно, ніби боялась відпустити, бо мама знову зникне. Чоловік, на її велике здивування, був тверезим. Поглянула на нього і стало чомусь шкода. Але вже твердо знала – вороття назад немає.

Звістку про розлучення Колька сприйняв спокійно, так, начебто саме цього він і очікував. Але, щоб дати згоду на від'їзд до Італії Катрусі, про це навіть і слухати не хотів. Уже й плакала, й молила – безрезультатно.

– Я тобі, може, вже й не чоловік, і ніхто. А дитині – батько. І нікуди вона не поїде. А ти собі їдь. Хай всі бачать, яка ти мати.

І вона поїхала. Одна, без Катрусі, але все одно поїхала. Знала, що з Роберто вдвох вони щось таки придумують і вона обов'язково ще повернеться за донькою.

Десь через півроку Світлана знову зустрілася з колишнім чоловіком. На цей раз у нього не було стільки гонору.

– Кучеряво живеш, коли два рази на рік такими дорогами катаєшся. Може, й мені що для щастя перекинула б? Не чужі. Як-не-як доньку спільну маємо.

– Скільки?

– Що скільки?

– Скільки перекинути тобі для щастя, щоб ти дав дозвіл на виїзд Катрусі?

– Та ти що, купити мене надумала, шльондра італійська, – вперіщив словами, немов батоном Колька. – Не продаюсь! – белькотів п'яно, бив себе кулаком у груди.

Їй було все одно, що він скаже. Головне – вирвати дозвіл.

– Тисячу хочеш?
– Що тисячу? Гривень? За доньку?
– Вона ж однаково живе з моїми батьками, а не з тобою.
– І не з тобою.
– Не гривень, а доларів.
– Чи не пішла б ти туди, звідкіля приїхала, – сплюнув Колька і забрався геть.

А на ранок він несподівано став на порозі.

– Я ось... прийшов, – почав він, затинаячись. – Ти там щось вчора казала... Так тее... Я був трохи напідпитку... Ти не обманеш?

– Ні!
– Давай гроші.
– Спочатку дозвіл.

...М'яке полудневе сонце ніжно цілувало плечі Світлани, закидало свої промінці в синяву розкішного басейну. Молода жінка смакувала жовтогарячим апельсиновим соком, дивилась кудись удалечінь і ні про що на світі не думала. Принаймні їй так здавалося. Бо час від часу в пам'яті виринав до болю знайомий поліський пейзаж: курна сільська дорога, галасливе літнє надвечір'я і колишній чоловік Колька, який в італійські спогади, як не дивно, чомусь завжди приходив тверезим.

Просто знайома

Усім наділив Бог Катерину: і вродою, і розумом, і серцем добрим. Ще й пару хорошу послав. Її Василь – господар на все село. І дім у них – повна чаша. Одна біда – діточок не має. Не раз заливалась Катерина слізьми, дивлячись, як сусідка Марійка, мов квочечка, своїх маляток круг себе збирала, якоюсь оповідкою потішала. Як вервечкою тяглись дітки до городу, на полечко, в ліс. І тільки й чути:

“Мамо, мамко”. Любо серденьку на те дивитись, а жаль бере, що собі того материнства не доведеться звідати. Що вдієш: хвороба. Василь втішав дружину як міг: “Не журись, рідна, доля така наша. Якось воно буде”. А одного разу прийшов з новиною.

– Балакали жінки, що якась хвойда в лікарні дитя залишила. Ото вже, клята, серця не має.

Катерина від почутого аж стрепенулася.

– Назавжди? – її очі віддали полум'яним блиском.

– Кажуть, що так, – пригорнув Василь дружину до грудей.

А на ранок, гарно прибрані, сповнені палкої надії, вони переступили поріг лікарні...

Наталочка росла потішним дитятком. На щічках великі звабні ямочки. Дві куці кіски пшеничного кольору перев'язані рожевими стрічками. Пухкі рученята тяглись до всього, що попадалось на очі: “Дай!” У хаті гамору – за десятьох. Катерина щаслива-щаслива: одну суkenочку купить, іншу власними руками скроїть, тістечка спече, киселику приварить, Наталочка його ж так смакує. Василь через день іграшки нові до хати приносив. Залюбки донечці казки переповідав, дозволяв себе за вуса смикати.

Роки спливли непомітно. Наталя вже випускниця. В атестаті – хороші оцінки. Всі шляхи-дороги простелились перед нею. Вибирай, котра до вподоби. Батьки підтримають, допоможуть. Вона ж у них одиначка. І все було б добре, все було б до ладу, якби не рішення Катерини розповісти доньці правду. Адже рано чи пізно хтось таки може обмовитись. Хай уже краще сама. Та й недарма люди мовлять: “Не та мати, котра народила, а та, котра зростила”.

Над їх домівкою враз погасло сонце. Наталя за хвилину стала чужа-чужаниця. Зачинила своє серце на тяжкий засув – не підступитися. Марно Катерина з Василем старались

привернути дитину до себе. Щоразу у відповідь чули одне й теж: “Я вам не рідна”. І вчитися не захотіла: “Будете ще на мене тратитись”. Не впізнати стало колись добру, жваву дівчинку. Поміж людьми ще так-сяк себе поводила: і жартувала, і до розваг приступала. А вдома все мовчки та мовчки. Катерина аж вчорніла від переживання. Виклинала ту хвилину, коли спало їй на думку правду доньці сказати. Василь і собі ходив невеселим, розгубленим, відлюдкуватим став.

Отак промайнуло ще трохи часу. Помалу образа стала вщухати. Наталка знову почала щось щебетати до батьків. Гадали, справа йде на лад. Якби ж то...

“Хто вона, моя мати? – ота думка весь час непокоїла дівчину. – Хай там що, а я її розшукаю, всіма правдами і неправдами свого доможуся”. Одного дня вона таки подалася до лікарні.

...Автобус зупинився край села. Зійшла. Озираючись довкола. Нічого особливого, примітного. У якоїсь бабуні напирала потрібну хатину. Ось вона. Прочинила стареньку хвіртку. Ступила крок. На порозі жінка, на вигляд років до сорока. Квітчастий халат заляпаний спереду чорничним соком. Пшеничне волосся зібране в пучок. Сірі очі поглядають допитливо на незнайомку. Рипнули сінешні двері. Одне за одним викотилося з них четверо дітлахів різного віку.

– Добрий день! Я – Наталка, – спромоглася мовити дівчина. Пекучий клубок застряг у горлі.

Зінаїда доньку признала відразу. Не виправдовувалася, не жалкувала за вчиненням. Запросила до хати, познайомила з сім'єю, з банькати́м чоловіком напідпитку. Поставила на стіл швиденько пляшечку. Гостювали.

З того часу вони бачились частенько. Коли Зінаїда відвідувала доньку, а коли навпаки. Катерина не боронила. Одне ятрило душу – випивка, якою потішали одна одну мати з

донькою. Хоча б біди не трапилось. Ще чого доброго зіп'ється Наталка. На зауваження та тільки пирхала у відповідь: “Верзеш дурниці”.

Через рік Наталка вийшла заміж. Чоловік непоганий їй трапився. Шанував Василя з Катериною. Життя йшло своєю чередою. Якось Наталка потрапила до лікарні. Жіночі болячки – справа каверзна. Катерина наладнала сумочку, подалась відвідати доньку...

– Добрий день, – прочинила двері в палату. Зупинилась. Біля ліжка сиділа... Зінаїда. Несміливо підійшла й собі.

– Ти сьогодні, Наталю, багата, – промовила котрась з хворих жінок. – І мати приїхала, і ще до тебе відвідувачі. А це хто буде? – кивнула вбік Катерини.

– А це... – Наталка широко позіхнула. – Це просто знайома.

У грудях стало тісно. “Душно у вас... – мовила Катерина. – Тут поїсти і кисіль вишневий...” – Лишила біля ліжка свій пакунок і рушила до дверей. Швидше, швидше з цих тісних стін, на волю, далі від людей. Сльози гарячими борозенками краяли щоки. “Просто знайома, – стугоніло у скронях. – Просто знайома”. А десь далеко з пам'яті виривалось голосне дитяче “Мама!”

Гробач мене...

Вона не пам'ятала, скільки вже часу стоїть отак посеред вулиці в тонесенькій кофтинці, домашніх капцях на босу ногу. Дошкульний вітер давно зірвав з голови легесеньку косинку, кинув під ноги, а потім, підхопивши на невидимі крила, поніс десь далеко. Не відчувала ні холоду, ні болю. Якась дивна пустота заповонила все її єство. Дивилась поперед себе і нічого не бачила, не чула. Сусідка Галя вже вкотре старалась повернути її до дійсності.

– Не можна так, Олю. Заспокойся. Іди до хати. Поплач, покричи, якщо хочеш. Тільки ж не мовчи. Прийди в себе. Бо так і до біди недовго.

Дарма. Оте раптове оніміння не проходило. Жінка не зрушила з місця ні на йоту.

– От, дурна баба, – картала себе Галя. – І хто тягнув мене за язика. Не побивайся так, Олюню. Подумай, чи вартий він того. Зрікся жінки, дитини. Гульки були миліше рідної сім'ї, от тепер Господь карає. Заспокойся, рідна, йди до хати. Ще чого доброго сама заслабнеш.

– Я спокійна, – нарешті спромоглася вичавити з себе Ольга. – Нічого зі мною не трапиться. – І, наче п'яна, побрела до свого двору. Чіпляючись, переступила поріг. Відчинила поволеньки хатні двері. Назустріч – Юлька.

– Матусю, що трапилось? На тобі лиця немає.

– То так, пусте, щось подих перехопило. Не переймайся. Коли тобі на сесію?

– Я ж казала, завтра їду. Ти що, забула?

– Забула, – скривилась Ольга у вимушеній посмішці, і раptom затремтіла вся, озвалась риданням.

– Мамусю, рідненька, що з тобою? – вхопила її руки Юлька.

– Василь помирає.

– Який Василь, мамо?

– Батько твій. Ота хвойда привезла його кілька днів тому до лікарні і покинула напризволяще. Галя каже – рак у нього. – І затужила, заплакала ще дужче.

– Мамо, заспокойся, – струснула її щосили Юля. – Він же покинув нас, зрадив. І не плакав над тобою, коли ти в передінфарктному стані лежала в лікарні. Йому байдуже було, чи жива й здорова його донька, чи закінчила вже школу, чи знайшла де кошти, щоб вчитися далі. Чого ж тепер ми мусимо побиватися через нього? Так йому і тре... – Юля не встигла закінчити свою тираду. Її зупинив гарячий ляпас.

– Не смій! Чуєш, дитино? Не смій навіть думати так. Що між нами не було, а він – твій батько.

...У напівтемному коридорі старої лікарні тихо і порожньо. Час від часу прошкандибає до маніпуляційної хтось з хворих. Ось уже з півгодини Ольга стоїть, притулившись до стіни, мовчки дивиться на білі двері. На них позначка – №3. Там, за тими дверима, він – її Василь. Чергова медсестра показала палату. Але прочинити її Ольга так і не наважилась. Стоїть, дивиться, а думки, мов навіжені, снують одна поперед одною. Згадала і їхні стрічання, і оте, як до армії його виряджала. І як до нестями цілував її Василь під нескінченне “гірко!” весільних гостей. Як травневого ранку підхопив на руки біля пологового будинку разом із маленьким сповиточком, у котрому лежала рожевоцока Юлька. Як за руки обоє вели доньку до першого класу. Якою ж щасливою була Ольга всі ті роки. Скільки радощів, гордості несла в своєму серці. Незважала ні на заздрощі подруг, ні на зловтішне “Ще побачить!” сільських недоброзичливців. Вона так кохала і гадала, що й сама кохана.

А потім Василя наче підмінили. То з роботи став запізнюватися, мовляв, що з водія візьмеш – тільки що з рейсу. А то й ночами став десь пропадати. Юлька була вже в сьомому класі, коли він мовчки зібрав свої речі, відніс до машини старенький телевізор і, дивлячись у вікно, промовив: “Я йду від вас. Так сталося. То є життя”.

Після того вечора вони з донькою про нього більше ніколи не говорили. Начебто все життя так удвох і прожили. Через кілька років хтось із знайомих переповів Ользі, що Василь залишив ту жінку, до якої пішов від них з Юлькою, і живе тепер зовсім з молодесенькою дівчиною, котра йому мало в доньки не годиться. Все оте було їй геть байдужим, чи, може, видавала так, бо ж давно зачинила свою душу від сторонніх на замок. Не любила, коли її жаліли, співчували.

Не хотіла знати ніяких пліток та пересудів. А тепер ось... По той бік дверей, на лікарняному ліжку згасає її Василь. Самотній, зболений до краю. У його молодій співмешканки вистачило совісті, щоб лише привезти хворого до лікарні. Все інше – не її справа. “Ми з ним не розписані», – кинула в очі лікарю і подалася геть.

“Як він тоді сказав? – Ольга прикрила повіки. – То є життя. – Чого ж воно тікає, як пісок поміж пальців? Хіба така ціна спокути за гріхи?» – Струснула головою, зробила крок уперед, потягла на себе двері.

Він був мало схожий на того Василя, якого вона пам’ятала. Тіло настільки виснажене хворобою, що швидше скидався на мерця, аніж на живу істоту. Пригаслі очі вже не віддавали теплом, як колись.

– Ти?.. – прошепотів здивовано, проковтнув гарячий клубок і замовк, знесилений черговим приступом болю.

Вона мовчки опустила на стілець біля ліжка. Поправила край ковдри. Взяла його бліду руку в свою. На віях затремтіла зрадлива роса. Глуха тиша ранила серце.

– О-л-лю! – зронив з вуст її ім’я.

– Мовчи. Тобі ж тяжко.

– Боюсь, що не встигну. Я й так уже запізнився на все життя... Пробач мене... і Юлька хай пробачить... Якщо зможете... Я вже давно каюсь... і каєння не вистачає. Олю... – хапнув гарячково повітря, стис її руку. – Пробач... Хотів назад до вас проситись ще років п’ять тому... побоявся, духу не вистачило... А тепер уже пізно...

– Нічого не пізно. Ніколи нічого не пізно, – припала губами до його руки. – Все ще буде добре. Ось побачиш. Завтра Юлька приїде. Вона на сесії, відпроситься і приїде. Побачиш, яка вона в нас красуня.

Ольга ще довго шепотіла йому якісь слова, розповідала про доньку і вже, коли стомилась від власної балакучості,

підняла голову, подивилась на Василя. Він більше не чув і не бачив її. Лише на вустах його ще тремтів прощальний усміх.

Червонці чобітки

У той день, коли від них пішов татко, випав перший сніг. Наталка добре те пам'ятає. Сусідський Валерка покликав її кататись на санчатах з Лукашевої гірки. А коли накатавшись доста вони підїжджали до двору, Наталка почула сердитий батьків голос.

– Та пропади ти пропадом, дурепа нещасна. Ще в ногах будеш валятися, просити, щоб повернувся. А зась! Мене Надька на Харківщині з розпростертими обіймами прийме. Ото жінка, ото гаряча душа. Не те, що ти, колода осикова. Краще патли розчеши, ніж мене будеш вчити жити.

Хвіртка розчахнулась і Наталка побачила татка з великою сумкою на плечі, з якої виглядало якесь шмаття.

– О, доцю, маленька! – підхопив її на руки. – Ти не бійся, тато тебе не покине напризволяще. Гроші – всі до копійчки – своїй доці дорогій буду надсилати. От побачиш. – Притулився небритою щокою до її гарячого лобика. Опустив на землю. – Бувай, малеча! – і пішов.

Вони залишились з мамою вдвох. Та ще хвора бабуся Катя. Мама працювала прибиральницею в сільраді. Тих коштів, що заробляла, їм ледве вистачало на прожиття. Але в хаті тепер було тихо, спокійно. Ніхто більше не бив посуд, не докоряв прикутій до ліжка бабусі, що вона живе на чужих харчах. Місяців сім чи вісім про батька не було ніяких чуток. Де він, що він – невідомо. А потім поштарка принесла їм грошовий переказ. То була невелика сума, десь червонець з копійками. Ті гроші мама чомусь називала аліментами. Що воно таке означає – Наталка добре не розуміла, але відтепер

ті аліменти стали приходити майже щомісяця. У селі молодиці відразу взялись за балачки. “Ось тобі й маєш, все казали п’яниця – п’яниця. А бач, про дочку не забуває. Аліменти весь час шле, може, рублів сто отримує Лідка”.

Мама на ті балачки незважала, бо їй клопотів і без них вистачало. І дров на зиму заготовити, і сіно знову доведеться купувати. Та й Наталка зовсім обносила. Уже й приморозки перші вдарили, а старі черевики майже розлізлись. Ціла біда з цими клопотоми.

Якось у гості до них приїхала мамина двоюрідна сестра з Волині. Привезла великий слоїк меду, торбу рожевих яблук та ще й червоні чобітки для Наталки. Ох і раденька була вона! Чобітки майже новенькі: невисокі халявки, низенькі підбори, ще й збоку блискуча пряжечка. Цілий вечір дівчинка крутилась біля дзеркала, а на ранок – щаслива поспішала до школи. Прийшла в клас чи не найперша. Швиденько вместила за парту і отак просиділа, не рухаючись з місця, до третього уроку. А потім Ганна Іванівна викликала її до дошки... Червоні чобітки відразу всім кинулись в очі. І на перерві діти заходилися обговорювати новину.

– Ой, Наталю, які ж у тебе чобітки, – почала сусідка по парті Нінка Сорока. Її так прозвали за надмірну балакучість.

– Пхе, – загопила губу Любка з крайнього ряду. – Певне, що будуть чобітки. Грошей же в хаті вистачає. Батько Наталці весь час шле аліменти. Чом би й обнови не купляти?

– Еге ж, – підхопив оту мову Васько. – Мені б такого батька, щоб і в хаті не кричав, і за вуха не крутив, жив далеко та ще й гроші прислав.

Від тих балачок Наталочці відразу стало зле. Серце так закалатало – ось-ось з грудей вистрибне.

– Та чобітки ж зовсім не за ті гроші куплені. Мені їх подарували. А без тата нам дуже погано. Весь час мусиш

чужих людей просити, щоб допомагали. І гроші їм за це потрібно платити, і бабусі ліки купувати. – Вже розмазувала сльози по щоках дівчинка.

– Балакай більше! – заходились однокласники. – Хто вже такі дорогі подарунки робити буде? Правди не хочеш казати, от що.

Вона так і не добула до кінця уроків. Гірка образа на ті дивні заздрощі обпекла душу. Кинулась з класу геть і, не розбираючи за слізьми дороги, подалась додому. Вскочила в хату, зняла з ніг ненависні чобітки і закинула їх далеко на горище. Вранці, збираючись до школи, старанно наваксувала старі черевики, ще їй пройшлася по них сукняною шматинкою.

– А де ж твої нові чоботята? – здивовано поглянула на Наталку мама.

– Вчора ноги натерла. Затісні вони для мене. Піду краще в черевиках.

З того часу, коли їй купували якусь обновку, Наталка довго тримала її в шафі, терла руками, щоб одіж не мала того нового лиску, а вже потім відважувалась нарешті одягати до школи.

Заручини

Ох і щедрою на тепло та зелений ряст була та веснонька. Довкола все квітувало так, що від солодкого дурману ніде було подітись. Садок дядька Панаса видавався суцільним маревом, в якому досхочу розкошували бджоли та джмелі. Від їх нехитрої музики аж бриніло безмежне високосся, чарувало душу, тішило її невимовною весняною красою. Мелашка Панасиха, огрядна молодиця, кидала подвір'ям вдоволений сміх. Аякже, сьогодні на їх обійсті свято. У Марусини, найменшої з трьох донечок, заручини. Нарешті дочекались. Бо ж Марусина – дівка з норовом. Парубками

перебирала, наче нитками для вишивання. І той не такий, і цей серцю нелюбий. А роки ж не стоять на місці. Хоч і молодша з-поміж сестер, а вже і їй двадцять третій поминув. Ще б трохи і залишилась у старих дівках. Слава Богу, вистачило розуму звернути увагу на Грицька Оверчука. А він чим не жених? Батько комірник у колгоспі, мати – бакалійною лавкою завідує. Будинок такий викохали, що півсела обійдеш, а кращого й не побачиш. Та Грицько і сам собою хлопець не поганий. На бухгалтера вивчився, рахівницю, як своїх п'ять пальців знає. Що ластовиння носа та щоки обсіло – хіба ж то біда? Красу роки зітруть, а достаток і увага залишаться, от що головне. Мелашка раділа за доньку. Буде її Марусинка як та пава походжати при такому чоловікові та його рідні. Дарма так за отим перекотиполем Сашком побивалася. І за чим було так упадати? Якийсь незavidний тракторист із райцентрівської ПМК. Все у вічних відрядженнях: сьогодні – тут, завтра – в іншому місці. Тільки й гонору, що чуб кучерявий та очі карі. Вона одразу казала, що не пара він Марусині. Погуляли трохи, діло молоде, розсварились та й розійшлися. От і добре. Хай собі шукає дівку в інших селах, а їй за Грицька – ліпшого зятя бути не може.

З тими думками Мелашка заспішила до кухні, де вже давно щось шкварчало, шипіло. Сусідки брязкали полумисками та каструлями, готуючи наїдки й напитки. Ще година-друга, дивись, і свати нарвуться. Вона вже й рушники нарихтувала, а крім них, ще й посаг неабиякий для доньки справила. Мелашка на цьому ділі добре знається: як-не-як третю дівку заміж віддає.

А Марусина сиділа в своїй кімнаті, чепурилася для годиться, і була сама не своя. “І що я роблю? – свердлила скроні клята думка. – Це ж не на день, не на два, а на всеньке життя обираю собі пару. Невже отак довіку буду заглядатися на рудого Грицька і тішити себе думкою, що

він мій чоловік? Так, він тихий, спокійний і розуму Грицьку не позичати, але ж нелюбий. Оце тільки зараз зрозуміла. Бо з-перед очей не йде образ кароокого Сашка. Ото вже справжня гординя. Скаже, наче відрубає. Такий не перепросить, не забере своє слово. Впертий, як той віл. Через те й розсварились. Ну і нехай, – пускала Марусина думки в інше русло. – Йому ж від того гірше. У мене весілля, а в нього – журба. Що ліпше?”

Уже звечоріло. У світлиці налаштовані столи для гостей. Батьки святково зодягнені, прибрана й наречена. На порозі стала захекана Василина, сестра Мелашки.

– Йдуть, їй Богу, йдуть свати. О, почувите, музики вже близько витинають.

Незабаром на подвір'ї з'являється урочиста процесія. Попереду, перев'язаний рушником, хресний батько з хлібом в руках, далі – жених з друзками, трійко музикантів, старі Оверчуки та їх найближчі родичі. Чоловік із двадцять усіх буде. Приказки, промовки, сміх. Гомонить, аж захлинається від вдовolenня околиця, п'янить солодким трунком яблуневий сад, ще дужче гудуть джмелі. Уже й за столи присіли, уже й першу чарку підняли. Час дівці до сватів приступити. Кличуть Марусину до столу. Вийшла, стала посеред кімнати. Аж тут сінешні двері навстіж, на порозі... Сашко.

– О, Господи! – сплеснула руками Мелашка. – Ще такої оказії не вистачало.

Марусина раптом зблідла, серце у дівки закалатало, мов навіжене. А потім, не тямлячи себе, кинулась на груди Сашкові, обвила руками міцну парубочу шию, торкнулась вустами його білої сорочки. Не соромилась ні отця, ні неньки, ні сватів за столами.

– Таки приїхав, – шепотіла радо.

– Думав, що вже й не встигну, – й собі вуркотів до коханої Сашко. – Пробач впертого дурня. Із-за власної гордині мало не втратив тебе назавжди.

– Що тут таке коїться? – підвівся із-за столу Тиміш Оверчук, батько нареченого. – Це що ж виходить, що нас прямо на заручинах осміяно?

Вслід за сватом загуділо все застілля. Грицько сидів ні в сих, ні в тих, то бліднучи, то червоніючи щохвилини.

– Гостоньки дорогі, – підхопилась Мелашка. – Пийте-їжте, не зважайте, зараз усе владнається. Марусино, марш до столу! А ти, хлопче, не сором дівки перед людьми. Ось тобі Біг, а ось і поріг! Таке моє материнське слово.

– Е ні, мамо, – не здавався Сашко. – Не для того я сюди за сотню кілометрів шлях тримав, щоб ось так, з нічим, додому повертати. Марусина моя, віднині і навіки. – І, вхопивши кохану за руку, прожогом кинувся у теплу прохолоду весняного вечора.

Що було найдивнішим у цій історії – так це те, що свати так і полишилися сидіти за святковими столами. За якусь мить побороти ніяковість, а потім пили і гуляли ще до півночі, щоправда, вже без Грицька та його батьків. А Марусина з Сашком прожили в мирі та злагоді більше тридцяти літ, дітей зростили, онуків дочекались. Аж поки тяжка хвороба не звела Олександра зі світу. І ніколи, жодного разу за всеньке спільне життя Марусина не пожалкувала про свій вибір того далекого весняного вечора.

Батьківський гріх

Надворі розкошувало бабине літо. Його сріблясті павутинки щедро мережили кущі глоду, що розрослися край саду, рясно впали на суцвіття череди, яка подекуди розпосілася на буряковій грядці. Катерина чималим ножом хвацько відрізала ботвиння коренеплодів і вслухалася в тужливе “кру” журавликів. Відлітають. Здається, аж серце крається від їх голосу. Воно аж дивно від цього поєднання: така ясна погожа днина і така сумна пісня птахів її молодості.

Жінка якось скупно всміхнулась куточками губ. Бо де вона, її молодість. Зимою вже всі сорок п'ять стукне. Здається, й коли було. Що доброго бачила в цьому житті? А, вважай, піввіку уже за плечима. Тільки й знала, що плакала та сумувала, піднімала на ноги дітей і не бачила просвітлої години за роботою. Хіба про таке мріялось колись, у ранній юності? Думала, вивчиться, лікарем стане, буде жити у великому місті. А воно он як доля повернула. Сяка-така робота у городній ланці колгоспу, що ледь животіє. Старенька батьківська хатина. І довгі самотні ночі.

– Про що так замислилась, Катре? – обірвав її невтішні думки голос сусідки Олени. – Гляди, хоч пальці отим сікачем не повідрубуй. Бо, бачу, тобі вже від думок клятих і не до буряків.

– Та так, пригадалось, – неохоче почала Катерина.

– А ти менше думай та гадай – здоровішою будеш. – Олена замовкла на хвильку, далі запитала. – Чула новину? Семенюки старого Прокопа у будинок престарілих відправили. От тобі й діти! – додала по паузі й пильно глянула Катрі у вічі.

– А ти чого так мене розглядаєш?

– Шукаю задоволення в твоїх очах та чогось не бачу.

– А кого ж потішить журба, хай і чужа? – Катерина знову заходилась біля буряків.

– Ото воно і є. Через цю доброту і бідуюєш сама все життя. Хіба мало Прокіп попив твоєї кровіці чверть віку тому. Чи забула? А я думаю – то Бог його карає за тебе і твоїх дітей. Як кажуть, катюзі – по заслuzі. Ну, добре. Загомнілася я тут з тобою, в самої ще весь буряк на полі, – крутнула Олена до хвіртки.

Сонечко лагідно торкнулось чола. Зачепило сиві скроні. Катря втомлено опустила на купу бурякового сухого листя.

Бач, як воно життя повертає. Колись її свекор Прокіп Семенюк не пошкодував невістку-вдовицю, вигнав з малень-

кими дітьми з власної хати. А нині й сам притулку не має. А в неї ні зловтіхи, ні радості від того. Тільки жаль за літа згорьовані, за тяжкі поневіряння.

Вони з Сергієм побрались восени, а вже навесні, ще до народження Іванка, почали власний дім будувати. Тяжкувато доводилось, і з грішми сутужно, і сторонньої помочі ніякої. Та мало-помалу таки звели свої хороми. Відразу після новосілля для маленького синочка й сестричку Ганнуську подарували. Скільки то радості було тоді в їхній хаті. Аж призабулись прикрі невдачі з вступом до медінституту. Хай не стала Катря лікаркою, але ж яке хороше має гніздечко. Чоловік який славний! А дітки – любі пташенята! Та вона найщасливіша жінка в світі!

Тільки ось щастя те виявилось миттєвим. Всього краплинку й мала його у своєму житті. Сергій раптом занедужав. Та так зле, що ні лікарі, ні бабки-знахарки не могли дати ніякої ради. За кілька місяців згорів доценту чоловік. Побивалась. За слізьми не бачила і не чула нічого. Впадала біля Сергієвих ніг та звести його була безсила. Ще на похоронах свекруха Марта приплакувала: “Скосила тебе, Сергійку, тяжка робота. Старався, хату будував. А тепер ось домовину собі придбав”. Десь через півроку знавіснілі свекри зажадали від Катрі вибратися з хати геть.

– Наш син у сирій землі лежить, а ти зараз собі чоловіка в дім приведеш. Не вистачало ще, щоб хтось Сергійковими слідочками ходив. Щоб чужаниця у його хоромях розкошував.

На Покрову вона з дітлахами прибилась до батьківського порогу. Родичі умовляли звернутись до суду. Де ж таке видано – дітей з хати викидати?

– Бог усьому суддя, – сказала, наче відрубала. Запряглась у вдовину лямку та й поготів.

Невтішні дні влітали у місяці й роки. Помалу підростали діти. А в тому будинку, який вони зводили з

Сергієм, тепер жив Прокіп з сином Петром. Марта померла через рік після смерті Сергійка. А в старій свекровій хаті залишився жити його наймолодший син – Роман. Катря давала лад дітям, працювала в колгоспі, встигала і на власному полі. Разом з журавлями якимось швидко відлетіла її молодість. За горечком не було коли думати про якісь там залицяння. Дякувати Богові, має двоє діток – оце і вся її радість. Та й чи міг би хтось із чоловіків зрівнятися з її Сергієм? “Така любов буває раз в ніколи...” – писала Ліна Костенко.

Нині її Ганнуська вчиться на фельдшера в медколеджі. На інститут просто грошей не стачило. А Іванко збирається вже одружуватися. Леся – майбутня невісточка – хороша дівчинка, з гарної сім’ї. Може, хоч в її родині син яке прихилля знайде. Бо ж, крім матері, у нього – ніякої підтримки більше немає. “А свекра шкода, – повертала Катерина думки знову до Прокопа. – Діти, онуки, а він у старечому притулку. Хіба ж то по-людськи?”

Тиждень вона не мала ніякого спокою. Щось тяжке ятрило душу, завдавало болю й без того хворобливому серцю. У снах частіше стала бачити Сергія. Він видавався їй таким невтішним.

У неділю зранку напекла пиріжків, внесла до хати з погрібця слоїк з домашньою ковбаскою. До сумки поклала величезну білу паляницю, всипала запашного гарбузового насіння.

Вулицю, де знаходився притулок для стареньких, знайшла відразу. Впорядкована затишна будівля принишкла серед розлогих кленів. То тут, то там на зручних лавочках сиділи дідусі та бабуні. Прочинила вхідні двері і зупинилась. Коридором поволеньки шкандибав Прокіп. Дерев’яна палиця вже мало що й допомагала йому. Ковзнув поглядом на зустрічну молодицю і враз обм’як, поточився. Кинулась йому на поміч. Підтримала. Всадила біля дверей.

– Ти чого тут? – віддихавшись, вичавив із себе свекор.
– Я ось вам пиріжків привезла, – заходилась Катря біля сумки.

– Облиш, пусте то все. Поглузувати з мене приїхала?
– закашлявся старий.

– Хіба ж тут місце для глузування? – Катря прикусила нижню губу. Боялась, що ось-ось розплачеться. – Іванко женитися збирається, а й на покутті посидіти нікому. Рідні – кіт наплакав. Один ви в нас zostались...

Прокіп взяв невістчину руку, притулив до серця й затрясся в німому риданні.

Перед Михайлом на Катриному обійсті гуляли весілля. Кричали “Гірко!” молодятam, співали, танцювали. Чи й не вперше за всі ці роки Катря аж сяяла від радості. Щebetала до гостей, підливала горілки сватам і раз по раз зверталась до старого Прокопа, який сидів на самісінькому покутті.

– Тату, пийте-їжте та й усіх припрошуйте.

Дідуган ніяково кивав головою і крадькома втирав очі. Сьогодні, як ніколи в житті, його душу випікали сором та запізніле каяття за давній батьківський гріх.

Одного разу тридцять років тому

На сільській зупинці людно, гамірно. Аякже – недільний день, усяк старається до центру вибратись, на людей подивитись, себе показати, про життя погомоніти. Хто в крамницю вскочить, а хто присяде на грубій дерев'яній лавці, що притулилась уздовж стіни. Все видно, все чутно: хто куди їде, хто звідки приїжджає. От і зараз автобус має підійти. Студенти сумки з харчами налаштували, поїдуть науки добувати. А Віра Степанівна, місцева фельдшерка, доньку з онуками з курорту виглядає. Гомонить про те, про се з молодицями. Розлогі клени обабіч зупинки сиплють додолу багрянцями. А на тих човниках кумедно гойдаються сонячні

промінці. Ось і автобус. Зустрічаннячка, прощаннячка. Усе як завжди, звична серцю картина. Коли ж бо ні. Штурхають баби одна одну під боки: а що це за чоловік такий буде? Начебто й чужий, незнайомий, а вийшов з автобуса, приглядається до натовпу, нібито шукає когось. Несміливо “Здрастуйте!” проказав і, опираючись на невеличкий ціпок, мовчки рушив по Старій вулиці.

– Ой, молодиці, та це ж Степан Підлясний. Ось вам хрест святий, що він, – зронила раптом всезнаюча тітка Гелька.

– Тю на тебе, який Степан? Уже мо’ї тридцять літ минулося, як утік від своєї Ониськи. Він сюди давно всі стежки-дороги забув, – заперечила їй стара Бобренчиха.

– А покарай мене грім Божий, що це він, – не вгавала Гелька. – Ви ж подивіться, на який куток він повернув: якраз туди, де Ониська з дітьми проживає.

Баби ще б довго сперечались, аж тут небо раптом посіріло і, як буває завжди восени, обізвалось дрібним дощем. Кинулись врзнібіч, хто куди, а найперше – по домівках. Однаково незабаром господарство доглядати.

На подвір’ї Підлясних тихо. Стара антонівка вилиснює боками зрілих яблук. Тужливо поглядає в небо криничний журавель. Рипнула хвіртка. Приїжджий зупинився на вузькій стежинці, що веде прямисінько до височенького нового порогу. Стоїть у задумі, не відважується зробити наступний крок. Хатні двері – навстіж. По біленькому ганку залопотіли ноження жвавого хлоп’ятка років чотирьох.

– Назарчику, там дощик іде, – чути вдогін маляті жіночий голос.

– А я хочу на вулицю! – малий зупиняється навпроти незнайомця. – Ти хто? – Поглядає запитально карими оченятами.

– Назарчику! – зривається в повітрі голос. І раптом тиша. На порозі застигла Ониська. Між ними відстань у

метрів з десять. Стоять мовчки, дивляться одне на одного. І кожен не йме своїм очам віри: невже?

Ониська була дівкою на все село. Поставна, чорнява, круглолиця. На щічках дві привабливі ямочки. Посміхнеться, а навколо аж світліше стає. Парубки сохли за нею. А їй – байдуже. Крутить ними, наче циган сонцем. Завербувалась на заробітки аж у Красноярський край. На лісорозробці, в робітничій столовій їсти готувала. Отам і познайомилась з русявочубим Степаном. Галантний був кавалер, уважний. На побачення приходив охайно зодягнутим, гладко вибритим. Ще й всілякі презенти підносив. Запаморочилась голова у дівки, защеміло серце. “Ото, мабуть, і є кохання”, – думала собі не раз. За півроку погодилась і заміж вийти за росіянина Підлясного. А ще через кілька місяців зманила Ониська чоловіка на рідне Полісся. Відважився, подався Степан услід за дружиною в далекі мандри. Хоч і чужий край, а таки припав йому до серця. Обладнали стару тітчину хатинку, і робота водія в місцевому колгоспі для нього знайшлася. Все начебто й гаразд, саме так і повинно бути. В селі до Степана звикли швидко. Був він цікавим співрозмовником, чоловіком не гордим і роботи не цурався. А що не все в нього добре виходило по господарству, так воно річ зрозуміла – у місті народився. Ониська й собі в крамниці стала працювати. На вихідних у них частенько збирались компанії друзів та близьких родичів. Що не кажи, а гостинною була ця хата. Згодом і колисочка в ній загойдалась: первісток народився – Андрійко. А ще через два роки другий синочок знайшовся – Артемко. Тільки ось радості в хаті від того чомусь не додалося. Степана все частіше бачили зажуреним. Знали сусіди, що й суперечки у них з Ониською виникали не раз. Він не міг як слід призвичаїтись до сільського життя, а вона ніяк не хотіла зрозуміти: як це в мужика серце до косовиці не лежить?

Звечора Ониську чомусь довго не брав сон. Поверталась з боку на бік. Раз по раз підходила до ліжечка Артемка, поправляла то подушечку, то ковдрочку. Вже й другі півні відспівали, коли її нарешті зморило. Задрімала та не надовго. Прокинулась через годину. Торкнулась рукою чоловікової подушки – порожньо. З дверей повіяло прохолодою. Підійшла до них: так і є – незачинені. Певне, Степан вийшов покурити. Прилягла на ліжко. Час збігав, а чоловік не повертався. Уже й на ранок повернуло – нікого. Коли в хаті досхочу затанцювало сонячне проміння, Ониська раптом помітила, що зверху шафи не видніється Степанова валіза. Прочинила мерщій дверцята і очманіла: порожньо. Нема ні його сорочок, ні святкового костюма. Та й куртка-москвичка зникла. В душу відразу натрусило холоду: покинув, утік серед ночі. Ні на дітей не зглянувся, ні на кохання колишнє. Простогнала і горілиць звалилась на ліжко.

У селі тільки й балачок було, що про Степанову втечу. Одні його засуджували, інші – Ониську винуватили. Менше треба було хвостом біля чужих мужиків у крамниці крутити. Ото чоловік й не витримав. Та чомусь всі до одного твердо були переконані: Степан обов'язково повернеться. Як-не-як, а двійко дітей підростає.

Уже й на зиму повернуло, а від нього жодної звісточки. Минув ще рочок, Ониська якось звикла зі своїм становищем солом'яної вдови. А згодом лист надійшов від Степанової братихи Марини. Жінка повідомляла, що Степан подався на Урал, працює водієм, завів собі нову сімейку. Родина, звісно, жалкує, що так сталося, але свого розуму йому ніхто не вкладе.

Роки збігали. Хлопці пішли до школи, Ониська так само працювала в магазині. Був пристав до неї якийсь заїжджий меліоратор, та не надовго. Від Степана, як і раніше, не надходило жодних звісток. Андрійко після школи в ПТУ

подався, за ним слідом і Артемко. А там одного за одним виряджала мати синів до армії, чекала своїх соколят зі служби. Згодом і в свати вирушила. Спочатку, як і годиться, старший у дім невістку привів. А коли Андрій прикупив собі в селі хатинку, і Артем заходився женитись. Тішилась Ониська синами, невістками. Дав Бог, і онуків дочекалась. Але все сама, без подружньої пари. Вряди-годи від рідні Підлясного невеликі посибочки надходили, коротенькі повідомлення. Степан, виявляється, вже теж доньку заміж віддав. Ось тільки з дружиною в нього щось не клеїться, та й зі здоров'ям не все гаразд. А оце зовсім недавно сон їй привидівся, начебто вона молода-молодесенька і коса у неї аж до пояса...

Вони стояли посеред двору: Степан, за кілька метрів від нього – Ониська, а поміж ними – онук Назарчик, допитливо позирав то на бабуню, то на незнайомого діду-гана... Моросив осінній дощик, а з-поміж старих яблунь-антонівок на подвір'я просилось вечірнє сонечко.

Тижнів зо два село гуділо. Це ж треба – тридцять літ носило чоловіка по світу, а на старості згадав про жінку і дітей. А вона ж, дурна баба, таки прийняла його, не прогнала. Чудасія та й годі. Та, зрештою, хто її збагне, оцю любов. Певне, тільки вона здатна милувати і прощати навіть через довгих тридцять років.

Жовтці черешці

Надійка похашцем смакувала цвілим шматочком хліба, який втиснула їй до рук мама. Він був останнім у вузлику бідової солдатки. Але ж мусила чимось заспокоїти дитя, аби воно так не страхалось величезного потяга. Нелегко дався їм отой шлях – із голодного західного села до хлібосольного приморського колгоспу, де вже котрий день чекали переселенців. Але подолали більшу відстань, якось подолають і

меншу. Головне, що дуже скоро їх поневіряння закінчаться. Надійка досхочу буде ласувати стиглими абрикосами, матиме вдосталь хлібця на сніданок. Та й Ганніні сухоти, можливо, минуться. Тепле сонечко і сухий клімат повинні подолати капосну хворобу...

Скільки років поминуло з часів тієї тяжкої подорожі, а Надійка пам'ятає все й донині. Як від станції добирались у село на безтарці. Як біля колгоспної контори їх оточили тісним кільцем сільські молодіці і навперербій пригощали свіжим молоком, духмяними пиріжками. Як з відкілься взявся чорноголовий хлопчисько років восьми і, червоніючи, простягнув їй жменю жовтогарячих черешень. Оті черешні і здружили їх з Валеркою. Жили вони на сусідніх вулицях, але бачились майже щоднини. Він залюбки грався з білявенькою Надійкою, приносив їй солодощі і всілякі цяцьки. Бувало, що за руку приводив і на святковий недільний обід додому. Батько Валерки був головою колгоспу, клопотів у нього вистачало, і лише недільного дня міг кілька годин присвятити власній сім'ї. Тому й ставали ті обіди святковими. А через два роки Валерка відвів Надійку до першого класу, бо мама була зайнята в городній ланці. Всіляко захищав її від шкільних задиркуватих лобуряк. Ще добре знався з наукою, то й допомагав з уроками.

Роки спливали і ота дитяча дружба переросла у перше палке кохання.

Свою вісімнадцяту весну зустрічала, сповнена якогось бентежного очікування. Світ видавався таким неповторним, помережаним людською теплотою і любов'ю. Аж допоки Лариска, її найперша задушевна подружка, не принесла в їх дім новину.

– Надько, не будь дурепою. Розкрий очі на правду: Валерка проведе тебе з клубу додому, а сам шусть до Лізки-

вдовиці. Уже все село про те балакає. А Лізка баба бита, та свого не попустить.

На дівчину наче хто окропу горщик злив. Запеклося на душі, всоталося в тіло сотнями болючих голочок. Не знала, де від того лиха й подітися. Вперше, за стільки років, прогнала Валерку з-перед своїх очей.

– Іди, бачити тебе більше не хочу, ніколи і нізачо.

Похнюпився, але перечити не став. Тихенько подався додому. А вона вже наступного вечора витанцьовувала з Леонідом, двоюрідним братом Лариски, який приїхав до них на гостину із Запоріжжя. А ще через день Льоня освідчився Надійці в коханні і запропонував заміжжя. Погодились, не вагаючись. Чи то образа така велика була на Валерку, а чи з інших яких причин, але й одразу заходилась пакувати свої речі в дорогу. Ганна плакала, просила не гарячкувати. Надійка ж торочила своє.

– Зрадив раз, зрадить удруге і втретє. Не хочу коханого ділити ще з кимсь. А Льоня мене берегтиме і ні на кого ніколи не проміняє.

Родина Леоніда зустріла дівчину привітно. Не подивились ні на сирітське вбрання, ні на таке швидкоплинне знайомство.

– Люба синові, будеш люба й нам, – проказала майбутня свекруха, даруючи Надійці сорочку-вишиванку.

Помалу звикалася з новим місцем, була уважною і до нареченого, і до його рідні. Допомогала по господарству, лаштувала посуд до весілля. А за тиждень з дому прийшла телеграма: з мамою погано. Наспів зібралась, завірила Льоною, що швидко повернеться і на крилах полетіла до неньки. Вона ж у неї одна-єдина на цілому світі.

Не пам'ятає, як прочинила хвіртку, як подолала пороги. Хатні двері навстіж: “Мамо”.

– Надієчко, що трапилось, дитино? Чому ти повернулася? – жебонів мамин голос.

– Матусю, з тобою все гаразд? Ти не хвора? – все ще не йняла віри Надійка. Цілувала неньчині руки, тулила до грудей її сиву голову.

– А що мені тепер зробиться? Таку біду подолали: тепер лише жити та жити.

– Так ти не відсилала мені телеграму?!

– Яку телеграму, доню, схаменися.

Рипнули двері. На порозі – Валерка. Очі аж сяють від радості.

– Таки приїхала!

– Це твоя видумка? – нарешті дійшло до Надійки.

– Згинь з моїх очей! Чуєш?! Згинь, кажу тобі, – виштовхала хлопця з хати.

Надвечір зібрала валізу і вирушила на зупинку. Дорогу перетнули парубки з Валеркиної вулиці. І куди красуня надається? Сьогодні автобуса в рейсі немає. – Повернула в інший бік. На Ільковому закутку та ж картина. Була подалася ще в одну сторону – теж саме. В розпачі повернула додому.

– Чого йому треба? – впала матері на груди. – Мене ж Льоня чекає.

У двері тихенько постукали і до хати увійшла Ніна Микитівна, Валерина мати.

– Прийшла до вас, Ганно, попередити: за годину чекайте сватів.

– Жартуйте, Микитівно, яких ще сватів?

– Не до жартів, повірте. Мій син за цей тиждень мало з розуму не зійшов. Думала, руки на себе накладе після Надійчиного від'їзду. Дав Бог пам'ять, знайшов вихід, аби вона повернулась, тепер ми її нікуди не відпустимо. Надієчко, я все життя мріяла мати доньку, а тепер нарешті дочекалася. – Ніна Микитівна цілувала біляві Надійчині коси, втирала краєчком хустини її заплакані очі.

– Так у нас же й сватів нічим прийняти. Ні рушників, ні посагу доброго. Та й хіба мені до голови колгоспу рівнятися, – переймалася Ганна.

– Хіба в тім річ? Маю вдосталь рушників, і тепла в моєму серці нерозтраченого для доньки стільки, що на весь світ вистачить.

Від почутого Надійці аж млосно стало. Прожогом кинулась у двері, збігла з ганку і нашттовхнулась на чийсь дужі груди. Підняла очі: Валерка. Дивиться в самісіньку душу. Обіймає її однією рукою, а в іншій – сміються жовтогарячими очицями великі стиглі черешні.

Зрада

У блакитних оченятах маленького синочка іскриться сонечко. Лєся заглядає в них, а серце стискається від болю: Андрій знову не прийшов. Марно вона здригалася при кожному скрипу дверей, раз по раз підходила до широкого вікна, що дивилося прямісінько на вулицю. Порожньо. Тільки час від часу хтось заспішить у справах, щоб згодом повернутись до своїх домашніх, туди, де чекають. Вони з сином теж чекають. От тільки чомусь ніхто не порушить мовчанку цих самотніх стін, ніхто не вдарить закаблуком об високий поріг при вході. Хіба що сусідка, тітка Ганька. Хай би яка заклопотана не була, а все ж увірве хвилинку, щоб прочинити двері в кімнату і з ходу закидати словами: “Ну, як ми тут годуємось? Чи великий за день виріс наш хлопчик золотенький?” І заходиться порядкувати біля колисочки, по декілька разів перепитувати Лєсю, чи, бува, їй чого не потрібно: може, яблучок принести? У неї запас – на всю зиму вистачить. І вже коли збиратиметься додому, ніби перепрошуючи, запитає: “Ну що? Не приходив отой гаспид? Кажуть, до нової бухгалтерки з сільпо залицяється”. Зітхне, додасть співчутливо: “Не переживай, куди він подінеться? Хіба ж можна від такого козака відректися?!”

Від тих тітчиних слів спокійніше не стає. Навпаки, чомусь відразу бракне повітря, і в горлі застрягає гіркий

пекучий клубок. Леся не картала себе і провини ніякої не відчувала. Так уже сталося: зустріла в житті людину, покохала, з головою поринула в ту шалену купіль і не думала ні про що, і не боялася вже нічого. Бо поряд був він – Андрій.

Леся почувалася безмежно щасливою. Здавалося, ще мить і полине далеко-далеко на крилах невимовної радості: вона вагітна. І у неї народиться син! У цьому Леся була просто переконана. Цікаво, а що скаже Андрій? А раптом він захоче донечку? Ну, це вже як вийде. Нічого, хай лишень прийде увечері.

Вона стрімголов кинулась йому назустріч.

– Сюрприз!

– Який ще сюрприз, маленька?

– А в нас буде дитяtko. Я вагітна, – пригорнулась до його широких грудей.

– Що? – віддало прохолодою від того запитання. – Чи не зарано? – Він дивився на неї чужими очима.

Проплакала весь вечір. І наступний також. Андрій не прийшов. З'явився десь через днів три-чотири, запитав, що новенького, чи не передумала вона, бува, і знову зник. На цей раз надовго. Ті місяці самотнього очікування видались на диво довгими. Андрій уникав її як міг. Добре, що хоч на роботі розуміли й підтримували: “Молодець, Лесю! Тобі давно пора сім'ю мати. Тож хоч дитяtko буде. А батько? Ніде він не дінеться, обов'язково прийде”.

Оте “ніде не дінеться” було, мов ніж у рану. Не кохав її Андрій, коли так легко зрадив, коли відмовився від ще ненародженого дитяти. Зрадив... Інакших слів Леся не могла дібрати. Її душа кричала і водночас не переставала чекати.

Найтяжче було у пологовому будинку. Щасливі породіллі виглядали у вікна своїх чоловіків. Вона ж боялась навіть дивитись у той бік, боялася, як грому з небес, щоденного розчарування

від його байдужості. Натомість поглядала на малесеньке рожеве личко в сповиточку, і тепла хвиля ніжності затоплювала все її ество. Тепер вона не одна, тепер у неї є син!

...Диб-диб, ще невпевнено перебирав ніжками маленький Богданчик.

– До мами, до мами, – підохочувала його тітка Ганька.
– Ой, який вже ти великий! Справжній козак. Сам на ногах тримаєшся. І коли було?

Щаслива Леся враз підхопила малюка на руки. Закружляла довкола себе.

– Ростемо, бабо Ганю, ростемо. Смачну кашку їмо.

Богданчик і собі заливався реготом. Рипнула хвіртка. Настороженим голосом обізвався пес Рябко біля клуні. Леся озирнулась: “А це хто до нас?” – і завмерла. Вузькою бруківкою несміливо ступав Андрій. Тітка Ганька для чогось вхопила порожнє відро, що стояло неподалік, і мерщій подалася з двору.

– Ось прийшов... – спіткнувся він на першому слові.

– Бачу, – Леся міцніше пригорнула до себе сина.

– Ти начебто й не рада?

– Чого ж, рада. Ти навіть і не уявляєш, яка я рада і щаслива. Як я вдячна тобі, Андрію, за добру науку і за сина. Тепер уже нам нічого не страшно. Бо нас двоє. А ти... ти один.

– Пробач мені, Лесю, – спробував доторкнутись її руки. Вона відсахнулась, мов ужалена. – Пробач, – спромігся мовити ще раз спраглими вустами. У відповідь – тиша. Він потупцяв на місці. Мовчки розвернувся і рушив до хвіртки...

Богданчик потягнувся вгору рученятами, і теплі промінці зацілували оті пухкі долоньки до лоскоту. Щедро розсміявшись, хлопчик стулив жменьки, ніби щось вловив у них і простягнув мамі: “На!” У ту мить Лесі здалося, що синок подарував їй сонце.

Сповідь

У скверику, що розкинувся поруч лікарні, тихо. Вранішнє сонце чіпляється своїми промінчиками за віти старезних кленів. Під ногами про щось шепочеться багряне листя. В очі заглядає осінь. Рядок зручненьких лавочок припишк у тимчасовому спокої. Вмощують на одній із них. Годину-дві, допоки надійде з університету донька, доведеться чекати. Вже краще тут, ніж у гаморі міського автовокзалу. Хоч місце й не надто веселе (все-таки лікарня), але ліпше марнуватись біля цих стін, ніж споглядати жебрацтво малолітніх циганчат. Порпаюсь у сумці і за мить витягую маленький молитовник. Я не вельми набожна людина, та бувають моменти, коли знаходиш спокій саме в читанні святих рядків. А зараз, як ніколи, хочеться втихомирити збентежену душу. Ох, ці проблеми! Гортаю сторінки, прикипаю поглядом до цілющого слова.

– Ви дозволите? – Поруч зупиняється вродливий, середніх літ чоловік. Акуратна борідка, ледь-ледь помережені інеєм скроні. Киваю на знак згоди головою, і хоча мені зараз не до розмов, додаю: – Будь ласка.

– Життя таке суєтне. Ото душа і прагне спокою та розради, – по хвилі зронив мій сусіда. – Єдиний порятунок – Боже слово.

Ховаю свій молитовничок назад до сумки. Таки побути на самоті цю годину мені не доведеться. А можливо, воно й на краще. Досить уже краятись. Часом ось таке спілкування з геть незнайомими тобі людьми, немов бальзам на рани.

– Маєте проблеми зі здоров'ям? – його голос бринить співчуттям.

– Для доньки потрібна медична консультація. Молоді не шануються. Для них і негода – не завада моді, а потім оте все боком виходить.

– Еге ж, шаленство молодості навіть з роками болю додає. Хоча й кажуть, що необдумані вчинки – найщасливіші дні, але ж яка розплата за них...

Якусь мить він мовчав, немов вагався.

– Ви знаєте, я не дарма до вас у сусіди напросився. Мені сьогодні хочеться сповідуватись. Покаяйтесь у давніх-прадавніх гріхах і провинах.

– Пробачте, але ж тут недалеко церква є.

– Я й сам священик...

У його великих сірих очах благання вислухати.

– Я гадала, що служителю церкви немає в чому каятись.

– Повірте, ніщо людське нам не байдуже.

За своє життя мені доводилось слухати чимало знайомих і малознайомих людей. Але, щоб сповідувався батюшка... Таке було вперше...

– Я народився і виріс у родині, в якій з діда-прадіда шанували Закон Божий. З дитинства відвідував церкву і не за велінням батьків, а за прагненням власної душі. Уже будучи старшокласником, твердо знав, що по закінченні школи мій шлях проляже до духовної семінарії. Я ні хвилини не сумнівався в тому, що служіння Богові – моє покликання. Батьки радо вітали такий вибір. Навчання в семінарії давалося для мене легко. Свій вільний час я приділяв читанню духовної та історичної літератури. Пора юності не задурманила мою голову чарами кохання. Видно, не настав ще той благословенний час. Роки навчання закінчились.

– Пора, синку, й пару тобі шукати. Священик повинен бути одруженим, – завела розмову мати. – Подивись, яка славна дівчина Ніночка, внучка нашої сусідки баби Катрі. Сирітка, ні отця, ні неньки. Єдина підтримка – бабця Катя. З неї хороша матушка буде.

Ніна й справді була гарною дівчиною. Хоча й не викликала в мене особливих почуттів. Та й навіщо ще якась любов, окрім, як до Бога. Ми побрались. Згодом я отримав і місце священнослужителя в одному з приходів нашої Єпархії. Життя протікало тихо й розмірено. Без проблем у сім'ї, без проблем з мирянами. Рік за рік і я став батьком двох гарненьких донечок.

В одну із неділь Великого Посту на сповідь до мене прийшла Вона... Раніше я їй не помічав її в церкві, а того дня... Поглянула на мене своїми глибокими чорними очима. (Дивишся, а в них і денця немає). І забрала мій спокій, розбила моє серце. Аліна була на кілька років молодшою від моєї дружини. Але хіба то справа в тому? Певне, настав і мій час – великого й безрозсудного кохання.

Я гамував у собі почуття. У молитвах просив Бога дати мені сили, аби побороти власну неміч. Та ні дні щирого посту, ні палкі поклони не допомагали. У церкві я не бачив нікого, окрім Аліни. Боронив себе від того кохання і не міг вборонити. Це була моя кара, мій Хрест, моя Голгофа. Згодом зрозумів, що їй дівчина зовсім не байдужа до мене. Хоча видно, що їй вона з усіх сил старається побороти свої почуття.

Так тривало понад рік. Жодним своїм порухом я не переступив межу забороненого. Ні дружина, ні діти не могли мені дорікнути в поганому ставленні. А що творилось у власній душі... Про те не було відомо нікому.

Якось довелося мені у справах побувати в Рівному. За клопотами сплигло чимало часу і повертався додому уже під вечір. Дощило. На одній із зупинок помітив самотню дівочу постать. То була Алінка. Пригальмував. Вона замерзла так, що вже їй зуб та зуб не попадав. На кілька хвилин не встигла до автобуса, то їй провела на холоді більше години.

У машині відразу стало так гаряче, начебто хто сипонув туди пекельного вугілля. Господи, як боронився я від цієї зустрічі! Господи, як чекав її я! Не раз і не двічі перечитував колись роман «Ті, що співають у терні». І не відав, що їй мене очікує доля Ральфа де Брікаса.

Та ніч залишилась у моєму серці назавжди. Я випікав її з пам'яті смолоскипами, я брав спомини у лещата. Я каювся мільйони разів за той гріх, і мільйони разів дякував Богові, що він дав мені щастя звідати таке кохання.

Через місяць Аліна виїхала з села. Вона вийшла заміж і Господь послав їй уже трійко діточок. Але той гріх мені

покутувати, певне, усе життя. Бо ж через кілька днів по тому раптово захворіла моя дружина. Хвороба поселилась в її тілі на довгі-довгі роки. Двічі на рік вона проходить лікування в обласній лікарні. Відвідала уже й не одного приватного лікаря. Та й у санаторії чи не щороку буває. Все марно. Хвороба не відступає. Я знаю напевне – це моя провина. Моя! Тільки ж чому за неї платить своїм здоров'ям мати моїх дітей? Останнім часом мені вже стало понад силу нести все оце в собі. Шукаю розради, порятунку і не знаходжу.

Сумною мелодією обізвався його мобільний.

– Мені пора! – підхопився рвучко з місця. – Пробачте, що звалив на вас свій тягар.

– Якби ж то від того була якась рада, – розгублено мовила я.

– Спаси вас, Господи! – Він закрокував убік лікарні, полишивши мене наодинці з такою сумною історією. Кажуть, що не годиться порушувати таїну сповіді. Але там, у скверіку, мені раптом здалося, що священник хотів, аби про його провину знав і ще хтось. Можливо, від того йому стане хоч трішечки легше.

Чюстальця

Того року весна була рання. Наприкінці квітня вже рясно квітували вишні, сливи. Струшувала свій цвіт до ніг алича. На вигоні за селом терпко пахла лепеха. Коли у віконце тихо стукав вечір, Петрів садок переповнював дзвін травневих хрущів. Це ж треба їм у таку пору взятися! Витинали свою одвічну пісню на вишневому вельоні й байдуже було, що у когось на серці гіркота. Петро ладував останні валізи. Душу краяв щем. Завтра, з досвітку, в дорогу – далеку від рідного села, від батьківських порогів, від прадавнього джерельця на узліссі, від рудої сосни край дороги. Що ж вона, сердешна, так поруділа? За один рік змінила свої зелені шати в той

дивний, невластивий для неї колір. Клята радіація. Кажуть, вона невидима для людського ока. А що ж то за плями такі жовтуваті на дощових калюжах? З якого дива добряча половина молоді соснової посадки у вогняне вбрання зодяглася? Шкода покидати обжите гніздечко, а треба. Он Галинка, донечка, вночі геть спати не може – корчить від болю ноги. А вона ж – ще зовсім мале трирічне дитя. Що далі чекати в цій зоні? Слово яке страшне: зона. Ніби набат у скронях: пильнуй, будь обережним! У твій край прийшла біда!

На порозі стала Зінка, дружина Петра. В оберемку тримає материні виткані рушники, очі повні сліз.

– Зіно, ти чого?

– Від матері поверталась, дійшла до хвіртки, а в кінці вулиці, за Адамовою гребелькою, жаби аж заходяться у своєму кумканні. Певне, весілля у них. А в мене серце на часточки крається: ми їдемо, а люди ж залишаються. І діти в них, і самі молоді. Може, і нам нікуди не потрібно їхати? – Зіна здригалася у риданні.

Петро покинув свою справу, пригорнув до кремезних грудей дружину.

– Заспокойся, рідна, все буде добре. Не ми ж одні їдемо. Уже й Марчуки подались на Закарпаття, і Руслан зі своїм сімейством на південь зібрався. Побачиш, яка там на Ярославщині краса, нітрохи не гірша, ніж у нас, на Поліссі. Волга поряд. Робота буде і тобі, й мені. Головне, для Галинки там буде краще.

Лиш небо почало жевріти, до Петрового двору стеклася вся родина, сусіди, добрі приятелі. Плакали одні й інші. Старенька Зінчина бабця Федора виклинала на чім світ стоїть страшний атом і чорнобильську біду. Її підсліпуваті очі випікала солоня сльоза. Порепаними від тяжкої праці, вузлуватими пальцями почергово клала хрест на онуку, її чоловіка, маленьку правнучку.

– Спаси вас, Господи! – шептала Федора. – Збережи родиноньку мою святую від біди клятої.

– Ну, пора! – Петро з Галинкою рушили до машини. Зіна вклонилась родині, востаннє провела рукою по хвiртці й собі заспішила за чоловіком.

Чужина зустріла їх привітно. На заводі не став навіть перший у цих краях весняний дощ. Голова місцевого колгоспу не знав, як уже й вітати Петра. Бо ж господарству край не вистачало працівників на пилорамі. А тут ще й такий спеціаліст, до того ж столяр. Андрій Іванович підхопив на руки маленьку Галинку, посадив її на перше сидіння свого бувалого в бувальцях уазика, допоміг спакувати речі для Зіни і відвіз все сімейство до їх нових хоромів. Це була гарна чотирикімнатна квартирка в двоповерховому колгоспному будинку. З вікна – Волга, як на долоні. Затишно, славно. Посходились сусіди, знайомились. Під вечір у дворі для переселенців накрили хлібосольний стіл.

– Які добрі люди живуть у Росії, – тішила себе думкою Зінка. – Біля них і розлука з Поліссям не такою тяжкою буде видаватись...

Через три дні молодиця вже поспішала на роботу в колгоспну їдальню. Донечку оприділили в дитсадок. Петро пропадав на пилорамі. Минуло літо, відмружила дощами осінь. А в перші новорічні дні Зіна потішила Петра новиною: у них буде поповнення. На родини зійшло півселища. Вітали поліщуків з синочком, якого на честь голови колгоспу нарекли Андрійком. Життя помаленьку входило у свою колію. Зіна з Петром уже звиклись з новою батьківщиною. За роботою та домашніми клопатами особливо й не було коли журитись. Разів зо два на місяць від Петрової сестри Марійки приходили листи. «Як ви там на Ярославщині? Чи не забулись ще нашої мови? А чи в гості скоро приїдете? На Покрову у сусідки вашої, Антонихи, весілля. Сина

женить». Конверт пахнув рідним лугом, лепехою. Зіна крадькома, аби не бачив чоловік, цілувала свояччині рядки і відразу ж сідала писати відповідь.

Вперше на відвідини отчого краю вирушили через п'ять років. Чекали, щоб Андрійко підріс. Та й в Галинки проблем зі здоров'ям вистачало. Ішли по вулиці, впізнавали знайомі обличчя, вітались сердечно. Тиждень, як один день, промайнув. Стільки новин сільських почули. Відвідали всю родину, всіх друзів. Розповідали, що після їх від'їзду з села більше ніхто на переселення не зважився. Навіть Марчуки із Закарпаття назад повернулись. За ці роки звиклись і з радіацією, і з своїм положенням чорнобильців. Хто корови попродавав, тепер знову обзаводяться. І молоко всі п'ють, і картоплю саджають. Дітей шоліта від школи на оздоровлення вивозять. Живе помалу село. Правда, інсультів почастишало. Он Федір Гайовий, який кремезний чоловік був – згас у 57 років. Але ж тепер по всьому світові помирають. Петро кивав на знак згоди головою. Та на питання про власне повернення відразу дав вичерпну відповідь.

– Уже обжились. Діти ростуть. Нам однаково, а їм там краще. Ми не повернемося.

Знову прощання, дорога. Спішили до нової домівки, а там робота без кінця і краю й для суму немає вже ніякого місця. Квітували весни, купались у Волзі літечка, минали роки. Уже Галинці – тринадцять. Майже наречена. Андрійкові дев'ятий рочок минає. По-російськи так шпарко балакають, що куди до них Зінці братись. Хоча вечорами Петро відшукував часинку, аби вчити дітлахів рідної мови, ще й поліщуцького говору. Як і раніше, приходили від Марійки вісточки: «Наталка Мартиха двійню народила. Тепер вони з Василем аж восьмеро діток мають. Помер дід Карпо. Слабує баба Федорка».

На осінь баби не стало. Зіна навіть і не виривалась у дорогу. Чи ближній світ? Однаково, доки добереться, бабу

вже й тричі поховати можуть. Пом'янули душу її праведну за своїм сімейним столом. А якось Петрові прийшло запрошення на зустріч випускників школи. Уже 20 років промайнуло, як полишили шкільні парти.

– Хай що, а поїду, – балакав до Зінки. Не вийшло. Андрійка довелось везти в лікарню на оперування: гострий апендицит. Марійка потім переслала фотографії, які для Петра передали колишні однокласники. Цілий вечір вони з дружиною гортали сімейні альбоми, відшукували в них дитячі фото, порівнювали чубатих Васьків та Миколок з тими поважними чоловіками, що зібрались на зустрічі. Змінились, правда, але впізнати таки можна. І знову в хаті колихались печалі й жалі за далекою юністю, за отчим краєм. На його порогах оселилась біда, але навіть і такий, він любий серцю. У них тут достаток, повага, діти розумні нівроку, але все виглядає так, начебто живуть тут до пори до часу. Геть як не своїм, а чужим життям. А те справжнє, єдине, десь безслідно минає без них. Від тієї рудої сосни край дороги відлітає в невідомі краї. Туга. Від неї у Зінки аж очі пригасли. У Петра сивини водночас додалося.

І ще літа відшуміли. Галинка уже й випускниця. Уже в мандри подалась – в інститут вступає. Поїхала на Україну. Петро від радощів мало не скаче.

– Ой і розумниця донечка! Правильний вибір зробила. Марічка знову листа прислала: «Мати нездужає. Плаче, що помре і не попросається з вами».

За тиждень – Петро уже в батьковій хаті. Від тієї зустрічі ненька аж поправила здоров'ям. Заглядає синові в очі, про сім'ю перепитує, гладить рукою його сивину.

– Ти ж молодий ще, Петрику, а чого ж паморозь тебе покрила? Як чужина марудить – повертайся. У хаті місця всім вистачить.

За вікном заплакав невтішно дощ. На ранок матері не стало.

Повертався додому, а душа не раділа. Вона ніби лишилась там, на цвинтарному горбочку, прикипіла міцно до темно-зеленого молодила... Зачепилась за руду сосну і просить, квилить чайно:

– Не треба вже більше розлуки.

Андрій Іванович не йняв віри: невже від'їжджають? Петро винувато посміхався, опускав голову, мовчки вантажив на машину речі. Коли вже все було готове до від'їзду, підійшов до голови, потиснув руку.

– Пробачте, Івановичу. Я знаю, вісімнадцять років – термін не маленький. Тільки не можу я так більше. Життя мимо мене проходить. Душа моя на Поліссі зосталась.

Квітневе сонце досхочу купалось у водах прадавньої Волги. Волошками посміхалась безмежна височінь неба. Ярославські шляхи повертали до отчого краю.

Продається Маруська

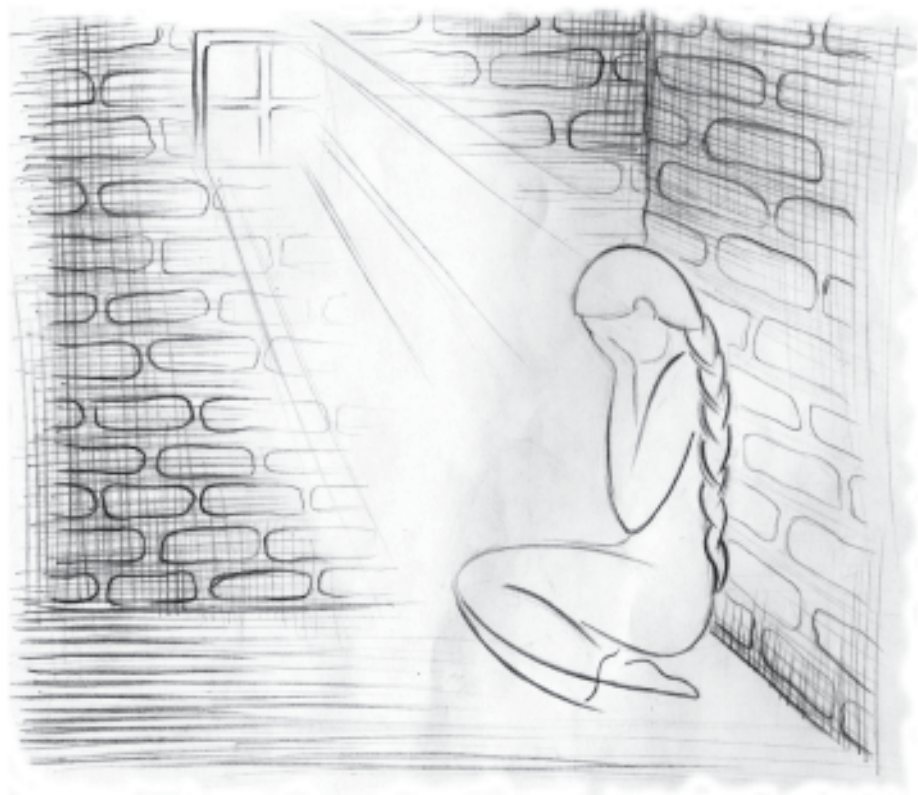
Отой клапоть паперу днів зо три колов очі всім перехожим на вулиці.

– Ти ж подивись, яка тварюка! – в серцях озивалася то одна, то інша молодиця, читаючи незграбні каракулі в оголошенні.

– Дожилася Маруська, вже й продають, – реготів захмелілий парубок у тісній ватазі приятелів. – Може, купимо в складчину, га?

Гульвіса вітер і собі з усіх боків шарпав ганебний папірець, немовби хотів зірвати глум з незavidної бабської долі. Уже був начебто й домігся свого: жбурнув на сіру землю. Аж тут чиясь рука підняла оту писанину, піднесла під очі. “Прода-єть-ся...” – почала читати, ніби в першому класі.

– Таки правда, здурів, окаянный. Написав. Думала, люди так собі гомонять. А воно виходить, що диму без вогню

не буває. – Стара Петручиха миттю задріботіла до подвір'я Дичка.

Степан сидів на призьбі і жбурляв під ноги рудого песика чималі шматки хліба. Був чолов'яга уже добряче напідпитку. Проте ще подужав звести очі на гостю. Дурнувато гикнув і, вишкіривши рідкі зуби, перепитав:

– Чого пані Зося бажає? – Від його ввічливості за версту тягло п'яним смородом.

– Чи правда, що ото на стовпі написано: “Продається Маруська”?

– А ти що – купити хочеш? – зареготав Дичко. – Дорого не візьму. Давай десятку і шабаш. Буде хоч кому постіль зігріти для твого Василя. Бо казав, що з тебе, пані Зося, толку в тому ділі вже ніякого.

– Ти що таке мелеш?! – завела було Петручиха.

– Забирай, як маєш, – обірвав стару Степан, – бо я її однаково приб'ю...

Через кілька днів селом поповзла новина. Зося своєму Василю у Дичка Маруську купила. Заплатила тому бузувіру десять гривень. У кожному дворі ця чутка обростала новими подробицями. Маруська й спить в одній кімнаті з Василем і все діло по хазяйству робить.

– Чули? – перепитує Явдоха Вальку Пилипиху. – У середу Зоська з усім сімейством на сіножать виїздила. Спереду на возі Василь з молодухою, позаду сама розсілася. Дива на світі діються. От тобі й Маруська. А яка ж людина була!

Марусі змалечку не пощастило. Годувалася без матері. Мачуха, правда, була доброю людиною, сироту не зобижала. Але в неї своїх дітей трійко росло. Тож усім вгодити не могла. Коли дівчина після школи заходилася вчитись –

перечити не стала. Ладнала торби з харчами, давала грошей на прожиття. А вже наряди модні – вибачай Марусю. Після технікуму отримала вона призначення в сусіднє село. Отут і здибалась зі Степаном. За душею парубок чеснот особливих не носив, а на вроду був завидним. Де яка п'янка-гулянка в селі – там і Дичко. Всі казали Марусі – не зв'язуйся з ним. Нічиїх порад не послухала. Ой і закусила добряче з тим своїм заміжжям. І синці носила, і в погребі ночувала. Мовчки зносила знуцання і навіть нікому не скаржилась. Любила свого безпутного Степана понад усе. Надумала було повернутись до отчої хати – не встигла. Батько помер, а в мачухи свої клопоти: власним дітям немає де жити.

Хотіла квартиру винаймати, а тут біда – заgrimів Степан до в'язниці за бійку. Такі вже листи слізні писав, так уже благав не полишати його. Пожаліла лайдаку, не покинула. На побачення їздила, передачі посилала. Дочекалася на свою голову.

Степанове повернення вони три дні святкували. Маруся така вже рада. На роботі хвалиться: “Іншою людиною чоловік повернувся. Налюбуватися мною не може”. А від самої горілкою тхне. За рік Марусі стало не впізнати. П'яниця та й годі. Якраз під пару Дичкові. З роботи її розрахували – кому такий бухгалтер потрібний. Сусіди старались менше спілкуватись – у неї всі балачки про випивку. Мачуха приїздила. Поплакала, пожурилась та й подалася додому.

– Пропала Маруська, – балакали в селі.

Вона сиділа в коморі, лущила квасолю. Сльози, мов біб, котились із сірих очей. Не витирала. Однак ніхто не бачить. Зося з Василем на ярмарок подалися. В онуки скоро іменини – подарунок гарний треба. Та ще всіляких дрібниць у господарство. Марусі з собою не взяли. Куди таку кралю, синцями розмальовану, до людей везти. Та вона й сама б не поїхала. Отут на самоті посидить, подумає. Давно про своє життя не думала. Хтозна-скільки часу пройшло. Все за горілкою було

ніколи. Тепер, правда, за роботою немає коли вгору глянути, але таки добре, що Зоська її купила. Люди дурне балакають, а Маруся знає, якби не Зося, її вже на білому світі не було б. У Степана кулаки, мов пудові гирі. А тут їй добре: харчів вистачає і лайки ніякої.

Помалу й від горілки відвикне. Аж сором самої себе за таку пропащу житку. Нічого, тепер у неї все інакше буде. До минулого вороття немає. Відійде трохи у старих, а там подасться десь у світи, де її ніхто не знає і розпочне життя спочатку.

– Агов, хазяї, є хто живий? – виводить її із задуми до болю ненависний голос. На порозі комори Степан.

– Оба-на! Маруся! Ти бач, при роботі. Хвайно влаштувалася, сука! А що дома тиждень не заметено, чоловікові не зварено, так то тобі до одного місця?! – він заніс над головою Марусі свій здоровецький кулак.

– Степане! А що ти в наших хоробах робиш? – зупинив Дичка голос Зоськи.

Обернувся поволеньки.

– А, пані Зося! Прийшов своє добро назад забрати.

– Яке добро? – Зоська здивовано повела плечима.

– Звісно ж яке, Марусю свою милу.

– Так ти ж мені її продав. Чи пам'ять коротка?

– Е, пані Зося, я склерозом не страждаю. Рідна жінка дорожча всякого там червінця. – Позуючи дістав з кишені десять гривень. – Покористувались і досить!

– Тітко Зося! – заблагала Маруся. – Змилюйтеся!

– От що, Степане, що з воза впало – те пропало. Забирайся геть! Бо ще чого доброго й зятя покличу. А ти Федорову вдачу знаєш.

– Розберемось, пані Зося, і без Федора. Невже ти думаєш, що я свою Марусю ні в гріш не ставлю? Згоден – десять гривень не ціна. А знаєш що: забирай січкарню. Твій Василь давно у мене її клянчив. За гроші не продав, за Маруську – без проблем. Прямо зараз. І без всякої доплати.

– Січкарю кажеш... – у Зоськи загорілись очі. – Січкаря діло добре.

– Тітко Зосю! – Маруся кинулась до ніг Петручихи. – Не слухайте його.

– Ну, Марусю, в мене тут не богадільня. Та й люди казна-що верзуть. У тебе своя хата, свій чоловік – там тобі і місце. Привозь, Степане, січкарю і забирай свою Марусю.

Дичко вишкірив свої рідкі зуби.

– Це ми, пані Зосю, в один момент, – і мерщій подався з двору.

Вже не плакала. Дивилась порожніми очима поперед себе і нічогісінько не бачила.

– Продали, – прошепотіла стиха. – Продали! – зареготіла раптом дико і замовкла. Її очі пригасли, повіки враз налились свинцем, душа затерпла, заніміла і раптом залопотіла крилами, і зраненим птахом знялася увись.

Гуляй-душа

У селі його називали диваком. Четвертий десяток чоловіку, а він ще й досі, мов хлоп'я босоноге, усілякі кораблики майструє. Звідкіля така жага? І річки у селі немає. Так, канава шириною метрів півтора, в'ється собі поміж лугами – тільки й того. А дощ як зійде, то Іван уже мерщій свій новий виріб несе до найбільшої калюжі на вулиці. Дітлахи зберуться, запускають посудину на воду. А він стоїть, цигаркою попихує, крізь рідкі зуби посміхається, знай, щось своє думає. Ну хіба ж не дивак? Або ж взяти його половину – Лідуньку. Інший давно вже з двору погнав би і знатися не захотів. Недарма ж бо люди її Гуляй-душа прозивають. А він же всі каверзи Лідуньці прощає, всі її гріхи своїм чесним іменем закриває. Любить надто. Дурний чоловік! Йому відразу з нею сходитись не потрібно було. Думав – від безчестя порятував – то вона йому ноги мити буде. Доче-

каєшся. Аякже. У такої що не день – то камінь за пазухою. І в кого вона така хвойда вродилася? Одне слово – Гуляй-душа.

Іван на ті балачки не зважав. Для нього і цілий світ пройди, а кращої, ніж Лідунька не знайдеш. Лідка гарною зроду була. Ще малесеньке таке дівча, а вже всі на неї задивлялися. Бровенята чорненькі, очі, мов ті зірочки ясні. Іван же був таким собі миршавим, непоказним хлопцем. Тільки й того, що кучерявий чуб та настобурчені вуха. Лідунька його завше лиш за товариша мала. А він сумував ночами, тяжко зітхав при зустрічах, ятрилось на серці, як бачив, що вона то з одним, то іншим парубком з клубу додому направляється. Та куди йому до такої красуні братися? Поглядом обдасть, мов жаром обпече.

До війська хлопця забрали. А вона й там йому в очах стоїть. Вряди-годи листа пришло: “Як діла, служивий? Повертайся швидше додому, бо всіх дівчат розхапають”. Він від тої вісточки місяць щасливий ходить. Два роки збігли, як один день. У травні додому прибув. Уся вулиця в бузкових розсипах втопилася. Аж дух забиває. Не намілуватися. А тут новина – Лідунька сина народила. Чекає в лікарні, аби хто додому забрав. Отак прямо в солдатській одежині й подався до неї.

Що вже балачок у селі було – не переслухати. Всі зійшлися в одному: дивак та й годі. Чуже сім'я підібрав, чужий гріх на себе взяв. Хоч би батьки що сказали.

Батьки Івана дуже любили і перечити синові не стали, бо знали, якщо вже на якийсь крок відважиться, то хоч кілка йому на голові теши.

Рік чи й два Лідунька була чи й не примірною дружиною. Де не йшла – Івана під руку тримала. А він не зводив з неї щасливих очей. Кожну вільну хвилину присвячував малому Олесуку. Під його веселе агукування майстрував

нові кораблики, катав синочка досхочу на старенькому велосипеді. Після народження донечки його благовірна розцвіла ще більше. Бувало, іде по дорозі – кожне авто сигнал подасть. Кожен зустрічний чоловік ще й оглянеться. У Лідку від того наче біс який вселився. То на весіллі зникнедесь безслідно і залишить Івана на кпини гостей, то увечері подасться з хати, начебто до матері, а сама аж під ранок з'явиться. Настуська, донечка, прокинеться, вередує, а бідний Іван з ніг збивається, аби втішити дитя. А матусі байдуже. Гуляй-душа.

Пробував якось Іван руку підняти на свою безпутну дружину та так і повисла вона в повітрі. Не вистачило духу. А Лідунька брови високо підняла, руками в боки вперлася.

– Тільки спробуй, хоча б раз. Заберу дітей і піду до матері. Будеш знати.

А хіба ж може бути більшою кара, ніж залишитись самому. Хай уже й без Лідуньки, але як він зможе без Олесика, без Настуськи? Відступився. На деякий час притихла й дружинонька.

Через рік Олень пішов до першого класу. Настуня клубочком котилася щоднини в садочок. А їх мамуня стала працювати в дорожньому кафе. Отут і впала вона в око водієві-експедитору. А що ж жінка видна, така кого хоч з розуму зведе.

На цей раз історія кохання не була подібною на колишні Лідуньчині походеньки. Сама собі жінка дивувалася: невже нарешті по-справжньому покохала? Всіма порухами душі тяглась до Миколи. Чепурилася щоднини, наче наречена. Поспішала на роботу ще й наспівувала дорогою. Уже село гуділо, уже мати черговий раз шпетила доню. На Івана страшно було й поглянути: змарнів, зблід, руки трясуться, замкнувся весь у собі, людей сторониться. Лише діти йому втіха, лише Олесик з Настунею його єдина радість.

Якось Лідунька зранку стала на порозі кімнати.

– Ось що хочу тобі сказати. – У Івана від тих слів відразу мороз по тілу. – Іду я від тебе. Назавжди. Ми з Миколою у місто переїжджаємо. Влаштуюся – дітей з собою заберу. А поки що поживуть у моєї матері.

Й не пам'ятає чоловік, як вискочив у сіни, як схопив сокиру, упіймав Лідуньку за руку.

– Сама можеш хоч на чотири боки. А дітей – дітей нікому не віддам. Затям собі – нікому!

Таким вона його ще зроду не бачила.

Навесні селом прокотилася чутка – народила Лідунька донечку. Знімають з Миколою квартиру в місті, але щось не все в них клеїться. Іван на ті плітки не зважав. Добудовував до хати нову веранду, порядкував на городі. А вечорами викроював сяку-таку хвилину і майстрував чергового кораблика.

...Уже й відквітували яблуні, і Настусині ніжки до колінець губились у соковитій траві, і шуміли справжні теплі дощі, коли до їх двору навідалась теща. Приголубила внучат, пожурила їх світлі голівки і залилася рясними слізьми.

– Ой, дурнувате моє дитя. Ой, бідова моя голова. Це ж треба сім'ї зректися, щоб, мов билинка при дорозі, з дитинчам малим на руках зостатися. – І заходилася приплакувати на все подвір'я. – Обкрутив, сіроманець, обезчестив, ще й приплід зоставив та й подався геть. А ти живи, як хочеш.

У неділю вранці Іван нагодував дітей, гладенько вибрився, вдягнув новесенького костюма. Суворо наказав Олесеві наглядати за Настунею, а сам попрямував до сільської зупинки.

Підвечір сусіди знову дивувалися диву. Іван, з немовлям на руках, помалесеньку прочиняв домашню хвіртку, а за ним, з двома клунками, тулилася Лідунька. З вулиці, від величезної калюжі, з корабликами в руках, навздогін батькам неслись

Олесик і Настуня. Десь високо в небі замерхтіла позолотою блискавка, громовицею обізвалось довкілля і знову весело зашумів дощ.

Прощання з юнцстю

Скраєчку широкої лави, що зручно прилаштувалась під стіною селищного автовокзалу, сиділа жінка. Звичайна сільська бабуня років шістдесят чи трішки більше, в святковій одежині. Колись пишне чорняве волосся, тепер густо помережене сріблом інею. Було в ній щось таке, що відразу привертало увагу. Здавалося, вона зреклася від усього світу. Дивиться поперед себе і нічогісінько не помічає: ні перехожих, що сновигають щохвилини перед очима, ні отієї густої стежечки пекучих сліз, що пролягла через усе лице. У руках зібгана тонесенька хустинка. Поруч ніг по-сирітськи притулилась якась торбинка. Кинула поглядом на жінку і спинилась вражена. Такого оніміння серед живого світу не помічала давно. Буває, що від болю кричать, уголос голосять. А тут... німа скорбота серед виру людського і гамору. Аж душа перевертається. Підійшла, сіла поруч. Вона й не поворухнулась, не помітила.

– Чи жива? – торкнула раптом думка. – А хіба ж мертві плачуть? – заспокоїла саму себе. По якійсь хвилині я відважилась розворушити її.

– Автобуса чекаєте? – здалося, ті слова нарешті жінку пробудили.

– Ви до мене? – поглянула карими очима.

– Пробачте, що втручаюся. Мені здається у вас щось трапилось?

Її відповідь повіяла такою тугою, такою безпорадністю, що у мене забракло слів.

– Життя пройшло. І десь так близько, рукою можна доторкнутись, а не моє. Тепер виходить, що і не жила, що

все те було не зі мною. А у мене все повинно було бути не так. Тепер уже не повернеш. – Ще раз поглянула на мене. – Скажете, морочить голову, мудрує на старості літ, як прожила так і добре. А мені так болить, що й не розказати.

Вона витерла хустинкою очі, поправила комірць кофтинки.

– Боюсь, що й на сміх піднімете ще бабу, поглузуєте десь на самоті. Та, мабуть, ви не з таких...По очах бачу. Добре, що підсіли поруч. Так тяжко, а розказати кому через що – не всякий і повірить. Щоб такі горювання – у такому віці. Та ви мене не знаєте, то й не сором буде розповідати. Бо ж у собі тримати не сила. Я сьогодні з юністю прощалася...

Її лице раптом осяяла ледь помітна посмішка, очі зблиснули молодими вогниками, повертаючи назад у далеке-далеке минуле...

Ми жили з Андрійком на одній вулиці. Майже однолітки. Разом корови на вигоні пасли, грали у квача. Разом до школи бігали. Він мене яблуками пригощав, їх тоді мало у кого було, а я частенько з ним хлібчиком ділилася. Які ж наші статки були у ті повоєнні роки. Далі разом на музики стали бігати, а після тих вечорниць – разом додому. І здавалося мені, що в цілому світі ліпшого хлопця, ніж Андрій немає. Погляне, наче сонечко засвітить. І гарно так з ним. Так би до ранку простояла біля перелазу і сон не потрібен. Бачила, що й я йому до вподоби, от лише не говорив про це нічого. То тепер у молодих на кожному кроці про любов говорять. Тоді якось соромились: ні на людях своїх почуттів не виявляли, ні одне перед одним. Лише душа при зустрічі тріпотіла, мов роса на квіточці. Аж тут і армія підоспіла. Зібралась родина на вечірку. Таких пишних гулянь, як тепер не влаштовували. По чарці випили та й розійшлись. А ми з ним до ранку усе балакали – набалакатись не могли. Нібито знали, що не скоро вже знову зустрінемося...

Далеченько служба йому випала, аж на Забайкаллі. Сумувала, та ще й надто. Думала, скільки не служитиме – чекатиму обов'язково. Та як пішло на третій рік після розлуки, нібито хто на мене оману яку наслав. Приїхав у село молодий ветеринар. Гарний, освічений. Впала я йому в око. Почав учащати до нашої хати. Батьки раді: куди твоєму Андрієві братися до такого грамотного чоловіка? Через трохи і весілля справили. Мабуть, на тому гулянні я востаннє на своєму віку танцювала. Бо опісля не було вже ні радості великої, ні розваг у житті. Усе клопіт, усе горілка. Знаєте, як на такій роботі в селі швидко співаються. На сім'ю, на дітей – ніхто вже не зважає. Отак і прожила, протовклася абияк. Не раз свого чоловіка через оте пияцтво і від смерті рятувала. А покинути – сил уже ніяких не було. Надто діти його любили. Батько ж.

– А де ж Андрій подівся? – перервала я її розповідь.

– Йому відразу про моє заміжжя написали. То він у село так і не повернувся. За весь вік один раз приїздив – як мати померла. Я на нього тоді й поглянути боялась. А оце, через стільки літ, знову приїхав відвідати рідні краї. І лише сьогодні, ось на цьому місці, й побачились як слід з ним, вперше за стільки років. Сивий-сивий, а дідом його й не назвеш. Довго сиділи, балакали, повідували одне одному про своє життя. І здавалося мені, що не було між нами ніякої розлуки. Що я така ж молода, як і тоді, і що кращого, ніж мій Андрій не було у світі і не буде. Це ж треба було власними руками собі отак життя занাপастити?! Він сьогодні відїжджав. А коли підійшла маршрутка, знаєте, що сказав?

– У тебе хоч сім'я, діти. А я весь вік один так і прожив. Усе тебе не міг забути. – Я після тих слів з місця поворухнутись не могла. Здається, ще й ніколи так усередині не пекло. Життя пройшло і нічого уже не зміниш. Якби ж то можна було усе повернути назад...

Вона тихесенько підвелася з лави, взяла до рук свої клунки. В очах сірий смуток, скроплений сльозою душі.

– Пора мені, – ступила крок уперед, озирнулась. – Як маєте хоч крихітку щастя в житті – бережіть. – Ніяково посміхнулась і пішла швидко-швидко, розтанула в теплому літі, полишивши по собі, а чи спогад, чи тиху печаль.

Сватання по-заробітчанськи

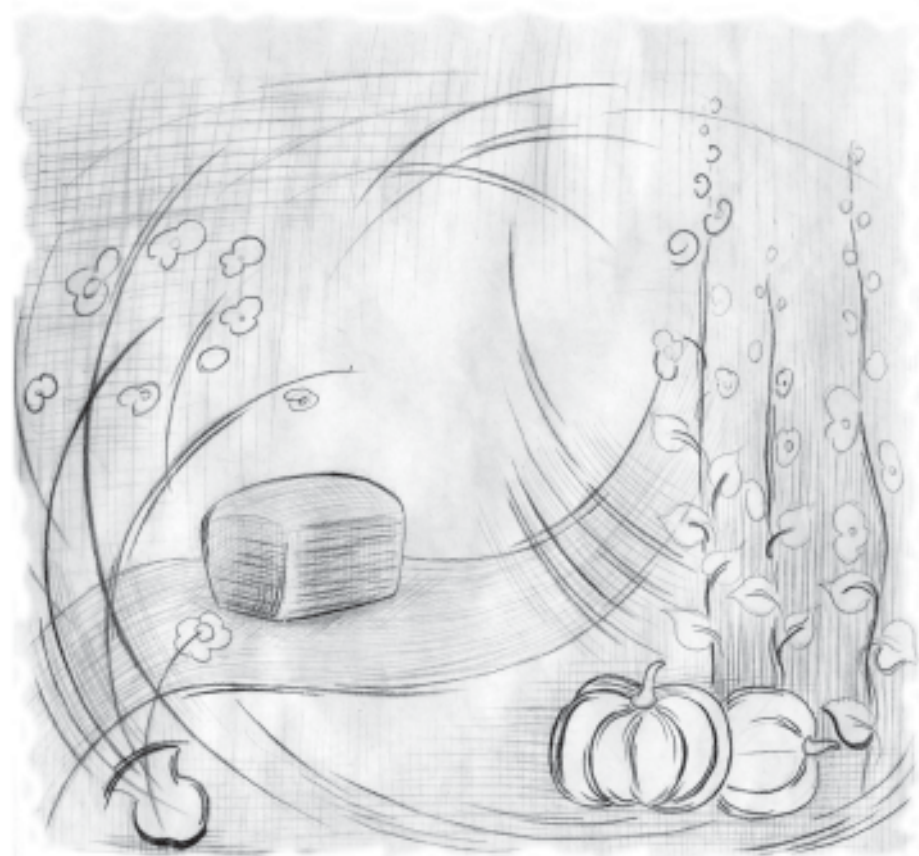
Як тільки скресла крига на поліських канавах та річечках, дядько Яків зі своєю бригадою подався світ за очі заробітків шукати. Далеченько ті мандри привели, у сибірське сільце Воскресенське. Господарство там величезне, ремонтних робіт та всякого будівництва вистачало. Отож отаборилися. Лежнів не правили, старалися гроша якого заробити та швидше додому дістатися. Бо ще жінки самі косовицю розпочнуть. А вже баба як накосить... Але скоро слово мовиться та не скоро діло робиться. То те, то се і довелося заробітчанам трохи затриматися. Вже й сало домашнє закінчилося і богучки давно поїли. А казенний харч є казенний. Та ще ввечері кортить і чарку перекинути. Як же його бути?

У бригаді дядька Якова чоловіки всі як на підбір. І місцеве жіноцтво, ласе до розваг та любощів, оком на них накидало. Особливо ж вирізнявся з-поміж усіх чорнявий Федько, бригадирів зять. Про те, що небораку чекає дома молода дружина, сибірячкам було невідомо. За давнім звичаєм, Федько Якова кликав татом. А що в обох було ще й однакове прізвище, то на чужині всі їх мали за батька і сина.

Якось ввечері заробітчан ніби лихий поплутав. Закортіло смачно повечеряти та добряче випити.

– Може, у свати підемо? – вніс пропозицію охочий до затій Семен. – Он Маша з Федюні очей не зводить.

– А що – можна, – пристав на цю думку дядько Яків. – Збирайся, зятю, підемо за тебе у свати.

Слово старшого – закон. Федь умився, зачесався і через півгодини, прихопивши хліб, компанія рушила.

Підстаркувата дівка Маша з несподіванки та радощів мало весь посуд не перебила, накриваючи на стіл.

Погостювали на славу. На дорогу сватів ще й рушниками перев'язали. Нареченого залишили ночувати...

Вранці компанія аж заливалася від власної витівки. Вдалося все – краще не придумаєш. Аж тут Федь на порозі.

– Як наречена? – Семен цікавість проявляє.

– Хлопці, вона речі заходилась пакувати, на Полісся збирається. Знає ж, що нам післязавтра рушати.

– М-да! – кречнув дядько Яків.

– Та ти не бійся, – взявся заспокоювати Федора Семен. – Розрахунок отримаємо і гайда на поїзд. Шукай вітру в полі.

У середу підвечір бригада похапцем носила своє майно до старого УАЗика. Через півгодини зі станції поїзд на Москву.

– Федю, – раптом затормозив зятя Яків. – Поглянь.

Доріжкою, що майже втопилася у здоровецьких бур'янах, котилась до поліщуків Маша. У руках два чималих клунки, за плечима – речовий мішок.

– Влипли, – присвиснув Семен.

– Ледве встигла, – витерла з чола піт Маша. – Я ж думала будемо завтра ранком виїжджати. Добре, що кухарку нашу зустріла. Біжи, каже, вже вантажаться.

Хтось із хлопців голосно зареготав.

– Ну, зятю, розбирайся тут швидше, поїзд чекати не буде, – наказав Яків і мерщій вмовстився на задне сидіння.

– Машо, ти пробач мене. – Федь почервонів, як рак.

– Я не можу взяти тебе з собою.

– Чому? – примружила свої зеленкуваті очі Маша.

Федь почервонів ще дужче.

– Я одружений. Дома мене чекає Наталка.

Маша була дівка здорова. Зацідила під око Федькові так, що в голові загули дзвони.

– Оце тобі за мене, – відчеканила з металом у голосі й, добряче розмахнувшись, зацідила невдалому жениху під друге око. – А це тобі за Наталку. – Закинула за плечі свій мішок, згребла до рук клунки і попрямувала назад додому.

Усю дорогу Федь прикладав до вилиць холод, мастив побої зубною пастою, але синці від того не щезли. Отак і дістався додому із сибірськими мітками. А про його сватання потім ще багато всіляких небилиць ходило.

Добрий господар

У хаті повис п'яний сморід. Тарасику від нього аж дух забиває. Хлоп'я обводить зажуреним поглядом своє житло і скрушно хитає рудою голівкою. Непорядок. На долівці в безладді валяються дитячі лахи. Стіл завалений горою немитого посуду. Волохатий павук снує своє сіре мереживо на самісінькому покутті, уже й образок Божої Матері зачепив. За павутицею та кіптявою на ній і очей не видно. Це все ще з тих часів, як п'ятирічна Мар'янка пожежу вчинила. Уже з півроку минулося, а мама й досі лад навести не встигла. Через пиятику та походеньки їй ніколи. Так баба Фаня, покійного тата тітка, каже. А ще вона маму ледацюгою, вертихвісткою називає. Тарасик не розуміє, що оте слово означає. Певне, щось дуже недобре, бо баба Фаня при цьому ще й спльовує. Тарасик на бабу сердиться. Навіщо вона так про маму? Вона ж у них хороша. Он тітки з сільради хотіли їх з Мар'янкою до якогось там інтернату відпровадити. То мама плакала, аж ноги їм цілувала, аби цього не робили. Тітки наказали мамі не пити, не полишати без нагляду дітей. Сказали, як дізнаються, що вони з Мар'янкою хоч одну ніч без мами проведуть – відразу відправлять до інтернату. Мама після того ще цілу годину плакала, а може, й дві. Тарасик не дуже добре в тому орієнтується. Він одне знає: якби мама була поганою, вона їх сама б здала до того інтернату і бачити

ніколи б не схотіла. А так... Он вчора банани приносила, трошки гнилуваті, але однак – такі солодкі. В магазині фрукти списали і тітка Соня їх викинути хотіла, а мама забрала і додому принесла. Ще й поцілувала їх з Мар'янкою. Потім десь подалась, здається, до баби Василяни, форми для випічки хліба позичити. Уже й ранок, а її й досі нема. Вони з Мар'янкою тепленько вкрились ватяними ковдрами, та так і заночували. Щоправда, без вечері повкладались, бо ж у печі порожньо і в буфетнику ні шкоринки хліба. Мама ще позавчора тісто поставила, а спекти не спекла... Форми бракувало.

Тарасик підійшов до діжі, вдихнув кислий смак опалого тіста. Поглянув на обдерту грубку. Помаленьку дошкандибав до дверцят, прочинив. Так і є: всередині дрова лежать. Учора ж мама збиралась топити. Якби ж це знати, де вона сірники від Мар'янки ховає. Хлопчик понишпорив на кухонній полиці, у шухлядах буфета, заглянув на припічок. Ось вони, під лучинкою заховані! Прововтузившись хвилин з десять, малий таки розтопив грубку. З немитого посуду витягнув полив'яну миску. Мама в ній інколи млинці учиняє. Підійшов до діжі. Тісто чомусь ніяк не хотіло набиратись у миску. Поглянув на свої пальці: бруднуваті від сажі. Швиденько витер руку об штанці і почав набирати тісто. Тарасик разів зо два бачив, як мама пече млинці. Він дуже любив ласувати тим гарячим наїдком. На печі знайшов зігнуту сковорідку. З пузатого горнятка зачепив ложку старого смальцю, поклав на сковороду і просунув посудинку у грубку... Все оте виконував статечно, неквапливо, наче добрий господар. А йому ж тільки місяць тому шість літ поминуло.

За своїми клопатами й не помітив, як на порозі баба Фаня стала. А слідом і Мар'янка прокинулась. “Со то так пахне?” прозвучало в унісон з бабиним “Чи є ваша верти...” Останні слова вона не доказала. Замовкла на мить від подиву, сплеснула руками.

– Що ти, дитино, робиш?

– Млинці печу, – неквапливо промовив Тарасик. Він геть забувся про те, що сердитий на бабу. Поважно пройшов через кімнату. – Сідайте до столу, снідати будемо. – Змахнув з картатої клейонки на долівку якісь крихти, поставив на стіл мисочку з кількома млинцями.

Губи баби Фані затряслись, очі взялися росою.

– Діточки, – проковтнула старенька гіркий клубок.

Тарасик не дав їй докінчити. Поглянув великими карими оченятами і благально зашепотів:

– Бабо Фаню, ви теж скажіть у сільраді, щоб нас до інтернату не віддавали, не забирали від мами. Бачте, я вже й млинці вмію пекти. Ще й інших робіт навчуся. Я вже дорослий, до школи скоро піду. Не пропадемо. Тільки ж з мамою нас не розлучайте. Бо дітям без мами – не можна.

Лялька

Звідкіля вона взялася в їхньому селі – про те достеменно ніхто не відав. Одні казали, що Лялька – вихованка міського дитячого будинку, сирота без роду і племені, прибилася на їх куток у пошуках роботи. Інші стверджували, що дівчина – колишня коханка підприємця Ілька, власника бару, в якому Лялька нині працювала. Дехто теревенив про те, що нова барменка з багатої родини, але втекла від деспотичних батьків світ за очі, щоб досхочу насолодитись волею. Як би там не було, але вже місяців зо два, як Лялька мешкала в хатині тітки Варки, неподалік від сільського барка з поетичною назвою “Серпанок”. На вигляд дівчині було не більше двадцяти років. Худенька постать, карі оченята, вибілене волосся, тугенько сплетене колосочком. І над усім цим – широка тепла усмішка. Усміхалася Лялька завжди. Навіть тоді, коли хтось із захмелілих відвідувачів придорожного закладу шпетив її на чім світ стоїть за відмову “записати” клієнта на ще одну пляшечку. На відміну від свого

попередника – бармена Тимка, якого розрахували з роботи за “недостачу у великих розмірах”, Лялька п’яниць на список не брала, наповіру випивку не відпускала. Отож частенько й заробляла на свою адресу. На оті колючі слівця дівчина не зважала, хай собі казяться – на ній же не висить. Головне, що пияки руки не розпускають – бояться крутої вдачі Ілька. Що не кажи, а він в їх краях велике цабе. У перший же вечір попередив: хто барменку зобидить – відчинить двері “Серпанку” головою. Через те й мусолились у селі чутки, що Лялька його коханка, хай і колишня, бо нині в Ілька нова пасія.

За кілька місяців роботи дівчина звиклася зі своїм новим становищем і почувалась досить непогано. Щічки налились рожевим рум’янцем, в оченятах запалали золотенькі вогниці. І хоча відвідувачів у барі завжди вистачало, а з ними роботи та всіляких клопотів, Лялька не відчувала втоми. Жартувала до залицяльників, потоваришувала з сільськими дівчатами. Залюбки приймала запрошення завітати у вільну хвилину до тієї чи іншої подруги в гості. Теревенила безугавно на всілякі теми, але, коли мова заходила про її минуле, Лялька швиденько переводила балачку в інше русло. Ні, таки була в дівчини якась таємниця. А ось яка?..

У барку було напівпорожньо. За вікном невтішно плакав дощ. Рясні його краплі витанцьовували на темному склі і, стомившись, безсило сповзали додолу. Лялька вже вдсяте протирала серветкою і без того чисті келихи для вина. Нудьга. Швидше б уже одинадцята – можна буде й зачинятись. Навпроти бару загальмувало авто. Певне, хтось із подорожніх заскочить прикупити мінералки або цигарок. А може, й міська яка компанія хоче бути малопомітною. До них частенько навідуються такі гості. Розчахнулись вхідні двері, до зали прошкував кремезний молодий чоловік. Щось у тій ході було таке до болю знайоме. Лялька раптом зойкнула. На її голос озирнулись хлопці, які вже бити годину смакували

пивом за столиком неподалік від стійки. Серце дівчини стисло сталевими лещатами, в голові запаморочилось і, ніби крізь сон, опускаючись ниць, вона почула:

– Нарешті я тебе знайшов.

У хаті тітки Варки густо пахне валер'янкою. Бліда, мов смерть, Лялька ковтає терпкі сльози і, спотикаючись на словах, знову й знову перепитує:

– На-в-ві-що ти-и при-ї-х-хав?!

Юрко поправляє пасемко волосся, що витяглось з білявого колосочка. Від того жесту дівчина сахається, мов ужалена. І знову жалібно озивається отим наболілим їй запитанням:

– На-в-ві-що-о ти-и при-ї-х-хав?! – зазирає йому в очі і раптом застигає від здивування. Бо в тих очах ні граминки злости, ні крихти жорстокості. Лиш тиха чоловіча безпорадність: як вгамувати її сльози? Чим заспокоїти роз'ятрену рану в душі? На півсхлипі обривається слово. Дівчина замовкає. Розтирає пучками пальців борозенки сліз.

– Я не приїхав тебе карати. – Юрко знову поправляє непокірне пасемко на її голові. – Я шукав тебе довгі місяці, бо зрозумів: не дивлячись на те, що трапилось, я не можу без тебе ні жити, ні дихати. Смутком спадає на плечі вечір, тьмяніє день, гірчить роса і душу точить печаль. Я не знав, що так буває на світі.

– Пробач, пробач мені, – Лялька впала лицем в його долоні. Гарячі сльози обпекли дужі чоловічі руки. Цілував її скроні й ковтав клубочки нестерпного болю.

У пам'яті ожив давній спомин.

Березневий день купався в рябих калюжах міського асфальту. Сірий від кіптяви машин сніг безпомічно танув при перших весняних спалахах тепла. Юрко хвацько загальмував навпроти тютюнового кіоску. Цигарки скінчилися. Пристукнув дверцятами і почув різкий дівочий окрик:

– Але ж ти й козел! Не бачиш, куди сунеш? І що мені тепер робити? – Поруч машини стояло кумедне біляве дівча. Коротенькі чобітки, темні джинси, блаженська куртинка блакитного кольору – все було заляпане брудом з-під коліс авто. У її карих оченятах змішались злість і безпорадність.

– Що тепер буде? Хто таку мокру курку прийме на роботу? – дівча войовничо посунуло на невдачу-водія.

Отак вони й познайомились. Молодий успішний бізнесмен і дівчина з дитбудинку. Коли Юрко вперше привів в їх дім Ляльку – батьки були приголомшені. Чи такої невістки бажали вони для сина? Вони ж не останні люди в містечку. На Юрка всі багаті наречені заглядалися: красень, розумник. А тут – сирота казанська. Проте ніякі віщування поважних предків на хлопця не вплинули. Він кохав Ляльку. Кохав по-справжньому, таке з ним було вперше. Посперечавшись черговий раз з домашніми, запропонував дівчині заміжжя. Лялька аж світилась від щастя. Нарешті в неї буде дім, сім'я. Буде все, чого досі не було в її житті. Скільки разів вона заливалась слізьми від того, що знову всиновили когось із дитбудинківців, а її обминули. Вона марила за родинним теплом. Бодай на мить хотіла притулитись до материнських грудей, почути тихе, лагідне «Доню!» А тепер... тепер її мрії збуваються. У неї буде власна сім'я. Умре, розіб'ється в пух і прах, аби лишень все в них з Юрком було добре, аби вони завжди були разом.

Святкова вечеря з нагоди їх заручин завершувалася. Юрко про щось теревенив на балконі з батьком. Ганна Андріївна, майбутня свекруха, лаштувалася прибирати стіл. Лялька взялася їй допомагати. Складала до купи брудний посуд, коли почула глузливе свекрушине: «Ну що, доню, погралися в кохання і, думаю, досить. До весілля справа не дійде». У Ляльки перехопило подих. Під серцем засотались голочки болю.

– За що ви мене так зневажаєте? – звела благальний погляд на Ганну Андріївну.

– Хіба ти сама не розумієш, що ти не пара моему синові? І доки не пізно, цьому потрібно покласти край. Сподіваюсь, ти не вагітна?

Лялька ніколи в житті не брехала. Вона ненавиділа брехню всім своїм єством. Але страх втратити найдорожче, що мала, погнав її блудливими стежками.

– Я вагітна...

– Рідна моя! – Вона й не помітила, коли Юрко повернувся до кімнати. Він схопив її на руки, закружляв навколо себе. Раптово спохватився.

– Господи, що я роблю?! Певне, тобі ж не можна.

Ганна Андріївна обм'якла, тяжко опустила на стілець.

– Видно, так уже нам судилось, – спромоглася видавити з себе кілька слів.

За два тижні вони зареєстрували офіційний шлюб. Юрко боявся дихати на кохану. А вона не знала, де подіти себе від сорому. Збрехала. Це ж треба: збрехала найріднішій людині. Втратила сон, апетит, змарніла. Все оте Юрко пов'язував з вагітністю. Напрошувався навіть піти з нею на прийом до лікаря. Лялька відбулася жартом.

– Це жіноча консультація. Ти ж у нас поки що орієнтацію і стать не поміняв?

Йшла до лікарні, а серце мало не вистрибувало з грудей.

Сивочола лікарка співчутливо поглянула на Ляльку, але слова її були безжальними.

– Мені вельми шкода, люба моя, та ви ніколи не зможете мати дітей. При такому діагнозі – ніяке лікування не допоможе.

Вона довго блукала гамірними вулицями міста. На душі – сіра пуста. Очі вже втомились від сліз. Що ж тепер буде? Її мрії, сподівання – все розпалось, як картковий будиночок.

Жар-птиця вислизнула з рук. Щастя, певне, не для неї. У ту мить прийняла ще одне абсурдне рішення: вона нічого не скаже Юркові. Буде грати роль вагітної жінки щонайдовше, аби насолодитись отим примарним щастям до нестями.

Тепер вони жили окремо від батьків. Юрко старався якнайменше турбувати дружину, аби вберегти її від зайвих перевантажень. З головою поринув у свої справи. Лялька за цей час трошки поповніла і справді чимось нагадувала вагітну жінку. До того ж, старалась носити одяг вільного покрою, аби нікому й на думку не спало, що щось у неї негаразд. Свекри не горіли бажанням надто часто відвідувати невістку, тож Лялька повною мірою була представлена сама собі. Вона добре розуміла, що безкінечно так продовжуватись не може. Всьому є свій час. Але покласти цьому край ніяк не відважувалась. Не уявляла, як скаже правду Юркові, не уявляла, як назавжди піде з його життя. Ненавиділа саму себе за цю брехню, але вдіяти щось із собою у неї не вистачало сил.

– Кохана, я гадаю, мені потрібно на трохи закинути свої справи і приділити більше часу тобі. Як-не-як через місяць пологи. – Юрко цілував холодні Ляльчині пальці. – Добре відчуваєшся?

“Ну ось і все, – подумала Лялька. – Мабуть, час казати правду. Далі тягти вже нікуди”.

– Юрко! Я тобі хочу сказати... – Вона відчувала, як помирає її душа.

Десь на столику озвався мобільний.

– Хвилинку! – він цмокнув дружину в щічку і захопився розмовляти з кимсь із знайомих.

– Чорт, ото візьми і довірся партнерам, – Юрко заходився вдягатись. – Мушу відлучитись ненадовго, у мене проблеми на роботі. Будь розумницею. Не сумуй!

– Юрко! – очі Ляльки наповнились слізьми.

– Ну, вже розкисла. Хвилювання шкідливі для малечі. Бережи себе. Повернись і ми договоримо.

- Я люблю тебе, – ледь-ледь усміхнулась крізь сльози.
- Я тебе теж, – він уже прямував до дверей.

Вона майже нічого не взяла зі своїх речей, лише старі дитбудинківські пожитки. Маленька валізка і все. На комоді лист для Юрка. Лялька ненавиділа себе за все і за цю втечу теж. Але по-іншому вчинити не могла.

Пішки добрела до автовокзалу. Сіла в першу-ліпшу маршрутку. Вечоріло. Вийшла на якійсь сільській зупинці. За мить зупинила чергове авто. Його власник назвався Льком...

Коханка

Міський ринок захряс від нестримного людського потоку. Ні пройти, ні проїхати, ані проштовхнутись. Ось тобі й маєш, картала себе Оксана. Вирвалась на півгодини з тісних обіймів душною радіостудії. Полишила купу нагальних справ, аби купити матері гумові чобітки. Старенька зателефувала зранку: без них у село не приїжджай.

– Я миттю, – завірила редактора Дмитруся, і чимдуж кинулась на пошуки клятої взувачки. За кілька годин – черговий ефір, а роботи...

Оксана нарешті протиснулась через гамірливий натовп, вхопила першу-ліпшу пару взуття, всунула рідкозубому рудому продавцеві три червінці і мужньо стала прокладати зворотний шлях. Допоки центром добереться до радіостудії й вечір застане. Навпрошки, через господарчі ряди, буде набагато швидше. Позаду залишились овочеві ятки, поминула рядок машин з будматеріалами. Летіла, не розбираючи дороги. В одній руці – маленька шкіряна сумочка, в іншій – придбані чоботята. Хтось боляче штовхнув у плечі. Оксана не втрималась і мало не втранила носом асфальт.

– А чорти б тебе забрали, – накинулась на заповорошеного борошном кремезного чоловіка, який був винуватцем її падіння. – Сунеш, як слон.

– Пробачте, – почав було чолов'яга і враз осікся. Дивився у її волошкові очі і відчував, як у серці щось мліє. І вже топився в тих бездонних криницях, і знав, що немає йому порятунку.

– Ет, – махнула рукою і кинулась знову торувати спасенний шлях на роботу. Дмитрусь таки приб'є її.

– Дівчино! – зупинив Оксану, повний розпачу чоловічий голос.

– Га? – озирнулась швидко-швидко.

– Купить борошно, – дивився якимось безпорадно отой базарник.

– Та ви що, сказилися? Навіщо мені ваше борошно? Я на роботу спізнююсь, а ви чіпляєтесь зі всілякими дурницями. – Зробила крок.

– Дівчи-н-но-о! – ні, він таки її дістав.

– Якого біса вам треба? – Оксана шаленіла.

– Запросіть мене на чай, – незнайомиць захопився за ту фразу, немов за соломинку.

– Кажу вам, на роботу спізнююсь. Все, відстаньте. – Уже вдогін почула:

– Де вас шукати?

– На радіо, – не знає чи й уловив причепливий чолов'яга ті слова. Їй було байдуже.

Захекана влетіла в радіостудію, гепнулась на стілець, перевела дихання.

– Можеш мене з'їсти, але тоді програми точно не буде, – кинула розлюченому Дмитрусю і заходилась готуватися до ефіру.

Із студії ледве тягла ноги. В голові гуділи дзвони. Швидше б уже на вулицю. Вдихнути вечірньої березневої

прохолоди. Скуштувати тиші, настояної на пахощах вербових котиків. Вона так любила оцю благодатну пору.

– У вас що, робочий день ненормований? – вихопився звідкілясь високий чоловічий голос.

Мало не присіла. Поряд з приміщенням радіостудії тулився невеликий вантажний фургон. Зіпершись на його капот, стояв Оксанин базарний знайомиць.

– Що ви тут робите?

– Вас чекаю. Хочу, аби запросили мене на чай.

Оксана присвиснула. Пильніше подивилася на чоловіка. Навіть при світлі ліхтарів було видно, що він далеко не молодого віку.

– І скільки вам літ, Казанова?

– Взагалі-то мене звать Богдан, Богдан Степанович і мені сорок чотири роки.

– Ого! – Оксана примружилась.

– Що, така велика різниця?

– Чимала, сімнадцять років. Уже могли б і в батьки мені годитися.

Усміхнувся куточками темних очей.

– Десь вичитав, що людині стільки років, на скільки вона почувається. А я, люба дівчино, вашим батьком себе аж ніяк не відчуваю.

– Мене звати Оксана і я вам геть не “любна дівчина”, бо маю семирічного сина.

– І чоловіка теж? – Богдан Степанович враз поник.

– А вам що до того? – Оксана мерзлякувато повела плечима, прогнала з думок давній спогад.

– Ви не відповіли, – дивився з надією у її волошкові очі.

– Чоловік загинув кілька років тому в автокатастрофі. Ще питання будуть? – втома таки давалась знаки, бо роздратування уже не на жарти опанувало нею.

– Оксано, ви запросите мене на чай?

– Дивна річ людське щастя, – ловила себе на думці Оксана. – Коли на душі спокійно, затишно, тоді й почуваєшся щасливим. З Богданом Степановичем затишно завжди. Тож виходить, що ці два роки вона щаслива як ніколи. Щаслива навіть тоді, коли його нема поруч. Три дні на тиждень вони проводять разом. Але вона повсякчас відчуває його турботу. І Тарасик теж. Півроку тому вони з сином нарешті отримали власне житло. Вона полишила обшарпаний заводський гуртожиток, Тарасик – хатину її батьків, і облаштувались у гарненькій двокімнатній квартирі в центрі містечка. Оксана знає, що все це – завдяки старанням Богдана Степановича. І про ремонт він подбав, і про нові меблі, і про численні подарунки для неї та сина з нагоди новосілля. Такої турботи, уваги вона ще в своєму житті не відчувала. Через те й п'янило від щастя. Шкребло трохи на серці від отого блудливого слівця – коханка. Але...

Поспішала на студію, вона вже давненько працювала музичним редактором, вмикала запис своєї улюбленої співачки.

Я заснути не можу до ранку,

Шепочу я жадане ім'я.

Я ненавиджу слово – коханка,

Я кохана, кохана твоя...

Сьогодні Богдан приїздить. У них знову три дні, аби побути разом. Сімейні обіди на затишній кухні, поїздка в село до батьків, чергова сукня їй до свята. У неї теж є чоловік. Коханий, жаданий, ніжний і турботливий чоловік. Що з того, що в іншому місті у нього дружина, двоє дорослих синів і навіть онуки. Що з того, що Богдан ніколи не візьме з нею офіційний шлюб. Ці причини її щастя не затьмарять. Бо ж воно, це щастя, або є у людини, або його немає.

Пам'ятає, як вперше він освідчився їй у коханні. То була річниця їх знайомства.

Недремний березень запалював свої перші зорі. У заростях вербових котиків про щось шептався з рікою

весняний вітер. Оксану п'янив аромат тої ночі кохання. Вона шаленіла від його ніжності і не соромилась, що місячне бліде саяво торкається її неприкритого тіла.

– Оксано, я тебе люблю. Люблю так, як ніколи й нікого не любив. – Богдан цілував її шовкове волосся й замріяно усміхався. А чи їй, чи високому небу, що тихо зоріло над їхнім коханням.

– Я люблю тебе. Але хочу, аби ти знала: я ніколи не зможу залишити Галю. Сини вже дорослі люди, непогано влаштовані в цьому житті, мають власні сім'ї. А ось Галка...

– Мені тоді було приблизно стільки, як зараз тобі. В ожеледицю повертався до міста від батьків. Машину розвернуло на всі триста шістдесят градусів і торохнуло об придорожні дерева так, що відразу втратив свідомість. Прийшов до тям в лікарні. Там і вирок почув – ходити не зможу. Рік був прикутим до ліжка. Родичі навіть радили Галці відправити мене в будинок інвалідів. А вона шукала порятунку скрізь, де могла: у медиків, цілителів. Вірила сама й мене заставляла повірити в те, що стану на ноги. І таки свого домоглася. Ось така моя Галина Василівна. – Богдан відчув, як принишкло тіло коханої в його обіймах.

– Тобі не слід ревнувати. Кілька років тому у Галі розпочались серйозні жіночі проблеми зі здоров'ям. Настільки серйозні, що навіть якось закинула: якщо ти мене залишиш – я не триматиму зла.

– Вона знає про нас з тобою? – зазирнула в його очі.
– Я завжди караюсь тим, що краду в неї чоловіка.

– Нічого ні в кого ти не крадеш. Ти просто любиш. Адже любиш, так? – пригортав її міцно до серця, аж бракло дихання.

Її “люблю” загубилось у жагучому до млості поцілунку.

Білим пелюстям облітав яблуневий цвіт, немов обгортав у жалобу зелений моріжок біля хати. За городом плакала стара верба, торкаючись пишними вітами запущеного ставу.

Оксана голосила, як мала дитина. Припадала до холодних неньчиних грудей, цілувала вузлуваті натруджені за вік руки і просила вибачення за рідкі відвідини. Десь на подвір'ї втирав рукавом очі батько. Тулився до розлогої груші-медовухи, немовби благав у неї прихистку від безпросвітного горечка-горя.

– Батьку, ходіть – будемо прощатися, – взяв старого під руку Богдан. – Ачей, час не жде і люди стомилися.

На поминках баби шептались: “Дивись, як Богдан Степанович усім руководить, наче справжній зять. І не скажеш, що Оксанка йому коханка”.

– Яка коханка? – пішла в захист Оксани сусідка Прохориха. – Літ чи й не вісім вони, щитай, разом. І в радості, і в горі. Як і положено жінці з чоловіком. Хай і не кожен день бачаться. Он ти, Валько, скільки місяців на рік солом'яною вдовою кукуєш? Семен же як подається в Росію то, щитай, місяців зо два нема. А на рік разів три, а то й чотири їде. То виходить, що Оксанка свого Богдана Степановича частіше біля себе має, аніж ти законного чоловіка. Ти Семену може більше коханка, ніж вона Степановичу.

Якби не похорон баби вже б і розреготались від тих слів кмітливої Прохорихи. А так – посоромились жалобу порушити.

Багрянцем упав до ніг жовтень. Гірчила на груші роса. Півроку поминуло, а вже й з батьком прощалися. Затужив по неньці, сердешний. Не винесло серце розлуки. Ось яка вона любов. А про те зроду матері не казав. Соромився про свої почуття балачку вести.

В Оксани туга в душі. Здається, впало небо на груди й тисне, тисне її до землі. Трималась міцно за руку Богдана, аби не рухнути поміж батьківських могил. Уже немає ні сили, ні сліз. Лише тисне до землі небо.

– Люди, не розходьтєся, – тривожить цвинтарну тишу голос Богдана. – Ходімо батька нашого поминати.

За вікном дріботів вересневий дощик і терпко пахло чорнобривцями. Оксана зготувала сніданок. Кава без цукру, свіже печиво – та це на потім. Спочатку, хай Богдан поласує грибним супчиком. Прочинила двері в спальню.

Він тяжко дихав, гарячково ковтав слова.

– Окса...пога...поган...шви...Швид-к-у-у.

В розпачі дивилась на крапельницю, заклопотану медсестру. Тамара Петрівна, знайома лікарка, вивела її до передпокою.

– Поверхневий інсульт. Я зробила все, що необхідно. Поки що він не транспортабельний. Зараз проконсультуюсь з колегами – будемо вирішувати, що робити далі. Кріпись, Оксанко. Богдан Степанович сильний чоловік, думаю, викарабкається.

Повернулась до кімнати.

– Оксано, – позвав тихенько Богдан. – Зателефонуй Галі.

Зняла до нього благальний погляд.

– Зателефонуй Галі... Це вже все. Я більше не відкуплюсь від неї.

– Від кого? – жахнулась лихого передчуття.

– Від смерті. Я вже чую її дихання.

Тремтячими пальцями набирала невпопад цифри. Нарешті далекий мелодійний голос.

– Я слухаю.

Господи, це вона, його дружина. Як же їй сказати?

– Галино Василівно, це...це Оксана. – Губи зрадницьки затремтіли, вона не змогла стримати ридання. Затужила, зайшлася надривно, аж до самозабуття.

– Що? Що з ним? – повернув Оксану до тьми схвильований голос дружини Богдана.

– Інсульт. Богдан Степанович чекає на вас.

Отак і просиділи обоє півтори доби: Оксана по один бік ліжка, Галина Василівна – по інший. Дивились у

змарніле лице коханого чоловіка і здебільшого мовчали, аби не втомляти його зайвими балачками.

– Приготую щось поїсти, – підхопилась Оксана.

Розливала в чашки бульйон і ковтала гарячі сльози. Божечко! Чого ж ти так мало відміряв мені щасних хвилин? Чим же я так завинила перед тобою?

Двері були напіввідчинені. Уже була ладна увійти, коли почула тихий Богданів голос.

– Пробач мені, Галю. Я був не вельми добрим чоловіком. Пробач, рідна! Якщо виберусь – ні кроку від тебе. Будемо бавити онуків, тішитись успіхами синів. Що ще літнім людям потрібно...

Чашка вислизнула з рук Оксани, дзенькнула об підлогу, розлетілась довкола маленькими скалками. Отак, певне, розліталось на друзки у цей момент її життя.

– Я така незграба, – ніяково посміхнулась до його дружини. – Пробачте, – кинулась на кухню і вже не стримувала гіркого ридання.

Брела з роботи, не розбираючи дороги. Над містечком плакав сірий дощ. Його холодні краплі шмагали душу, мили-полоскали її самоту. Вчора там, на батьківщині, ховали Богдана. Оксана не поїхала. Хто вона для всіх – коханка. Не гоже коханці стояти поряд з дружиною. Не гоже припадати до труни. В кишені пальта торкнулась пограбеними пальцями обручки. Богдан подарував її на останню, дев'яту, річницю їх знайомства.

– Хочу, аби ти завжди пам'ятала про те, як багато значиш у моєму житті, – десь у спогадах забринів його голос. На мить здалося, що обручка тримає ще його тепло.

Втомлено піднялась по східцях принишклої п'ятиповерхівки. Відчинила квартиру. Порожньо. Тарасик на заняттях секції по самбо. Це Богдан наполіг, аби її син займався спортом. Він так переймався долею Тарасика. Не кожен батько був таким турботливим, як Богдан. Як же тепер без

нього? Очі випікала солонна сльоза. Млосну тишу розкрояв телефонний дзвінок.

– Алло, – мовила безбарвним голосом.

– Оксано, – почулося на тому кінці проводу. – Це Галя...Галина Василівна. Вас не було на похороні, а я чекала. – Заплакала раптом. Замовкла і знову озвалася.

– Оксано, мені так погано. Така неймовірна туга. Дихати не сила. Я знаю, вам так само зле. Немає спокою, нема порятунку. Може, хоч спогади втішать. Давайте...давайте поговоримо про Богдана...

Жіноцц радости й печалц

У Ганни в душі свято. Ой, і вдалим видалося нинішнє базарювання. Обидва кошики чорниць продала за лічені хвилини. Не встигла примостити свій товар на клаптику незайнятого асфальту, а вже підскочило двійко охочих жіночок: по чім ваші ягоди? Як почули за ціну – загелкотіли, мов гуски. На цілих п'ятдесят копійок літра дешевше, ніж в інших ягідниць. А чорнички які ж великі та стиглі! Так і виграють лискучими боками проти сонця. Ще й для чогось перепитали, в якому лісі така краса зібрана. Ганна охоче повідувала злегка підфарбованим міським панянкам про ягідні урочища. Ще й встигла власний рецепт з приготування варення переказати: жменьку полуниць додайте – така вже смакота, що той нектар. Перерахувала запітнілими пальцями гроші: сто п'ятдесят гривень. Усміхнулась сама собі приязно, вловила краєчком ока небесну блакить. День погожий, сонячний. Від того радість зайчиками довкола застрибала. Підхопила однією рукою порожні кошики, в іншій – затисла чіпко гаманець і з погордою рушила поміж рядів. Щоб його таке придбати, аби оте своє свято вдвічі помножити.

– Жіночко, купуйте взуття, дивіться, який вибір, на будь-який смак, – зупинив Ганну єлейний голосок огрядної

базарниці. Хотіла відмахнутись рукою від причепливої молодиці. Та раптом прикипіла поглядом до прилавка. Прямо на неї зирили чорненькі із заокругленими передками тувфельки на високих підборах. Саме отакі, про які мріяла ще замолоду. У таких подружка Любка витанцьовувала, коли їх Петрика до армії забирали. Петрик у селі першим красенем походжав. Було, що й на Ганну оком накидав, на проводах поруч себе посадив. А тут звідкіля не візьмись – Любка. Вона ж у городі, в технікумі вчилась. Все на вихідні додому приїздила, а тут посеред тижня заявила. Каже, відпросилась з уроків заради тої вечірки, підманула, що брат в армію йде. У Любки плаття з чорного шифону в білий горошок, комірець бантиком вив'язаний, пишні кучері по плечах розсипані. Справжня пава. Петрик як глянув, то вже й очей не зводив. Та найбільше в Ганни на серці запеклось, як укметила Любочині тувфельки: новенькі, на тоненьких підборах, виблискують при світлі клубної люстри, мов великоднє яйце. Поглянула на свої розтоптані, заквецяні коричневим кремом шкарбани і поникла від гіркої печалі. Похнюплена, забила у куток, опустила втомлено в пошарпане з поламаною спинкою крісло і вже не зводилась з нього до кінця вечірки.

Оті Любочині тувфельки частенько їй в очах стояли. Вже й дівування промайнуло: побралися таки з Петриком. Хоч і сохнув він за Любкою, та не вік же парубкувати. Його пасія міського жениха відхопила, з квартирою та машиною. Бо ж у ресторані, де кухарем працювала, всіляких людей зустрінеш. А Ганна, окрім ферми та села, більше й світу не бачила. Протовклася отак усі оці літа. Вже колгоспної ферми й в помині немає, то з подвірку власна нікуди не відпускає: дві корови, теличка, ще й кобилка з лошам у придачу. Тільки й знає, бідолашна, що хазяйство правити, а ще город обробляти та в лісі спину гнути. В отих клопотах усі її радощі й печалі. А ще й не стара. Сорок три в маю відсвяткували.

Дивилась Ганна на оті тувфельки та на свої порепані в старих мильничках ноги. В душі поволі пригасало свято,

карі очі сіріли від смутку. Ото прожила! Зроду, окрім п'яниці Петрика, немала того, чого хотіла. Навіть взуття путнього. І вже мерехтіла на війці сльоза, і тисло в грудях від болю. А пропади воно все пропадом! Відвела у бік погляд, провела рукою по засріблених скронях, немовби хотіла прогнати з них сонячні промінці, що весело витанцьовували, не помічаючи, як гірко їй від того. Уже було рушила, але її затримав голос продавщиці.

– Жіночко, себе потрібно любити. – Вловила сумний Ганнин погляд і якомсь нерішуче додала. – Хоча б іноді.

Ганні знову на пам'ять Любка прийшла. Неділь зо дві як у село навідувалася, по дорозі на море матір заїхала відвідати. Заодно й до Ганни заскочила. Як не крути, на одній вулиці зросли й діували. Вихвалялась Любка, що два чемодани лаття всілякого на курорт з собою везе. Одного взуття п'ять пар. До кожного наряду за кольором добирала. Волосся вибілене аж сяє. Пухкі губенята малиновим кольором підведені. На кожному пальці здоровецькі персні, а шия ланцюжками золотими обвішана, мов хрест на крижовій дорозі рушниками. Он воно яке велике діло шеф-кухар якогось заморського ресторану. Не те, що Ганна біля своїх чорно-рябих товчеться. Що з того має? За весь вік навіть на черевики пристойні не заробила. Чи ж вона не людина, не жінка? Уже й злість узяла Ганну. Можливо, якби дбала більше про себе, то й Петрик більше заглядав би на неї, ніж у чарку. Ачей, не старі вони ще. Он, кума Тонька в минулому році хлопчика народила. А вони ж – однолітки.

– Скільки вони? – торкнулась пальцем м'якенької блискучої шкіри.

– Сто п'ятдесят, – посміхнулась широко господарка отого краму. – Всілякі розміри є. Ви який носите? – заходилася мерщій перебирати картонні упаковки. І вже сокотала, вихваляла свій товар і його виробника, а заодно й Ганну. Бо такій гарній жінці конче потрібно мати хороше взуття.

Пізньої вечірньої пори, коли вже блукала свіжими отавами срібляста роса і дрімало від літньої втоми село, Ганна витерла насухо ноги, помиті холодною криничною водою, побожно взяла до рук картату базарну торбинку і витягла з неї запаковані новенькі туфельки. Тихесенько, аби не рипіли половиці, пройшла біля ліжка, на якому задавав хropaка розпашілий від кумових сто грамів Петрик, прочинила двері в світлицю. Дістала з шафи бузкового кольору сукенку, яку купувала позаминого року до небоги Павлінки на весілля. Швиденько вдягла на себе і відчула легку прохолоду китайського шовку. Звільнила русяве волосся від тугих шпильок-рогачів. Дрібними хвильками воно впало на худі плечі, приємно залоскотало шию. Ганна усміхнулась сама до себе, щасливо зітхнула і просунула ноги в омріяні туфельки. І вже дивилася на своє відображення у великому дзеркалі старомодної пuzатої шафи, і не впізнавала оту панянку, що стояла навпроти. І так було Ганні хороше, так було любо в ті урочі хвилини, що навіть сиві літа десь завіялись на мить, присоромлені за недбайливе ставлення до своєї господині. Завертілась дзигною, роззиралась на всі боки і раділа дитинно, і гнала далеко від себе печаль і смуток за змарнованим шматком життя.

У вікно зазирає молодичок місяць, немов напрошувався на побачення. Про щось шепотілись край плоту розлогі вишеньки, а Ганна все тішилась своєю обновчинкою. А потім враз зашарілась, застидалась самої себе. Зняла обережно туфельки з ніг, притулила до грудей. Гарні! Добре, що у неї розмір такий самий, як у Таньки. Післязавтра донька приїде додому. Літню сесію на відмінно склала. Отож подарунок матері якраз їй буде в пору.

Ганна посміхнулась щасливо, повільно роздяглась, сховала до шафи сукенку, поставила на верхню полицку туфельки, зітхнула полегшено і навшпиньки подалась до свого Петрика.

Перехрестя

Якось на Перехресті земних шляхів у надвечірні березневі сутінки зустрілися Радість з Журбою та Щастя з Бідою. Мандруючи по білому світу, вони таки добряче стомилися. Сіли перепочити. За небокраєм розпинав свої прохолодні вітрила весняний вітер. Забирався під блаженські одежі подорожніх, студив їх натомлені плечі. Гуртом розпалили багаття і, зігріті його життєдайним теплом, завели розмову.

– Дивні ці люди, – першим озвалося Щастя. – Кличуть тебе в гості, виглядають з усіх доріг, а коли прийдеш, ніби й не помічають. Ні пошани, ні уваги. Двері всі навстіж – підеш, ніхто услід й не озирнеться. Начебто і не потрібне ти зовсім.

– А мене ніхто й ніколи не чекає, – зронила з уст своє слово-печаль Біда. – Я на кожному порозі непроханий гість. Усі мої стежки сльозами зрошені, прокльонами закосичені. Люди мене бояться гірше звіра диковинного.

Десь високо над Перехрестям зайнялася перша зіронька і нижній серпик місяця заколихався у блідому сьайві.

– Дивіться, як добре довкола, – веселково посмінулась Радість. – Знаєте, я часом теж не можу зрозуміти людей. Упадеш їм на серце сонячним променем, заіскриться все навкруг, а в них очі – повні сліз.

– Це ж я, Радість, до вас прийшла. Чого ж ви Журбу кличете? А чи вона вам кривніша, а чи вона вам миліша?

Від почутих слів Журба опустила низько голову, втерла гірку сльозу.

– Чи ж винна я, сестро, – озвалася сумом і болем, – що люди нас навіки поріднили? Що плачуть вони не лише від Горя та Біди, але й від Щастя та Радості.

– Видно, таки вже судилося нам йти по житті усім поруч, – знову озвалося Щастя. – Чули, як у народі кажуть:

“Не було б Щастя та Нещастя допомогло”. Себто – Біда посприяла.

Чи й не вперше за свій вік усміхнулась Біда.

– То буває, що навіть і я у пригоді стаю? Виходить, що навчені Бідою люди більше шанують Щастя?

– Еге ж, – узялася рум'янцем Радість. – Рано чи пізно різні шляхи сходяться на Перехресті, отак і ми вінчаємось одне з одним. Бо ж на Долю кожного випадає і Щастя з Бідою, і Радість з Журбою.

Худеньке багаття поволі згасало. Войовничий вітер уже студив його найменші вуглинки.

– Час рушати, – тихо мовила Журба. – Дороги чекають.

Подорожні звелись. Мовчки глянули одне на одного і помандрували, кожен своїм шляхом. А над Перехрестям запала тиша. Бо вже за мить чиясь Доля мала озватися Радістю, інша – Бідою. Десь мала поселитись Журба і на чийсь пороги вже ставало Щастя.

Зміст

<i>До читача</i>	3
На Пітер	4
Біс у ребро	7
Глечик	9
Не судилося	10
Італійка із поліської провінції	13
Просто знайома	18
Пробач мене... ..	21
Червоні чобітки	25
Заручини	27
Батьківський гріх	30
Одного разу тридцять років тому	34
Жовті черешні	38
Зрада	43
Сповідь	47
Ностальгія	50
Продається Маруська	55
Гуляй-душа	60
Прощання з юністю	64
Сватання по-заробітчанськи	68
Добрий господар	71
Лялька	73
Коханка	80
Жіночі радощі й печалі	88
Перехрестя	92

Літературно-художнє видання

Гаврилович Галина Сергіївна

ПЕРЕХРЕСТЯ

НОВЕЛИ, БУВАЛЬЩИНИ, ЖИТТЄВІ ІСТОРІЇ

Художник
Тетяна Ломако

Коректор
Любов Дейнека

Комп'ютерний набір
Валентина Касянчик

Комп'ютерна верстка
Віталій Власюк

Підписано до друку 27.04.2009 р. Формат 60x84 1/16.
Папір офсет. Гарнітура «Times». Друк офсет. Ум. друк. арк. 5,58.
Наклад 200 пр. Зам. 24.

Видавництво «Волинські обереги».
33028 м. Рівне, вул. 16 Липня, 38; тел./факс: (0362) 62-03-97;
e-mail: oberegi@mail15.com

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи ДК № 270 від 07.12.2000 р.

Надруковано в друкарні видавництва «Волинські обереги».